

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

2015

Jiří Matějka

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Filmové adaptace literárních předloh. Vybrané filmové adaptace
dramatu Williama Shakespeara Othello**

Jiří Matějka

Plzeň 2015

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Humanistika

Bakalářská práce

**Filmové adaptace literárních předloh. Vybrané filmové adaptace
dramatu Williama Shakespeara Othello**

Jiří Matějka

Vedoucí práce:

Mgr. Jan Kastner

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2015

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, březen 2015

.....

Prolog (úvod)	7
1. William Shakespeare	8
Život	8
Alžbětinské divadlo	9
Odkaz Williama Shakespera	11
Hypotézy	12
Dílo	12
2. Renesanční tragédie	14
Anglická (alžbětinská) tragédie čerpala ze dvou pramenů:	18
3. Othello-Literární dílo	22
Jméno Othello, vznik hry a zařazení v Shakespearovo díle	22
Othello-Předloha	23
Charakteristika děje Othella	25
První pokusy o Othella v českých zemích	29
4. Shakespeare ve filmu	32
5. Othello-filmová verze	38
Othello ve filmu	38
Film O (Othello)	39
Opera Otello	40
Film Othello	41
Shakespeare-The Animated Tales- Episode 3 – „Othello“	42
Dokument Shakespeare v ghettu-Othello is Black	42
Nová zpracování Othella	45
Závěr	48
Resumé	49
Použitá literatura	50

Zopákni si Shakespeara a začni ho hned citovat,
zopákni si Shakespeara a ženy budeš ohromovat.

Zarecituj pár řádek z *Othella*

a všichni řeknou, žeš fantastická celá.

Zopákni si Shakespeara a všichni ti budou pochlebovat.

Bella a Sam Spewackovi z muzikálu Colea Portera *Líbej mě, Katko, líbej* (1948)¹

**Chtěl bych poděkovat učiteli Mgr. Janu Kastnerovi za cenné rady a trpělivost během mé práce,
zvláštní poděkování patří mým rodičům a sourozencům, dále pak Haně Komiňové, Elišce Dolívkové
a Miroslavu Štýsovi.**

¹ WELLS, STANLEY. Věčný Shakespeare., str. 336

Prolog (úvod)

Proč jsem si Shakespeara vybral? Vyjádřil bych to slovy Martina Hilského v úvodu jeho knihy William Shakespeare: Dílo „Shakespeareovo dílo je výjimečné, už tím, kolik světa je v něm obsaženo – kolik lásky, bolesti, úzkosti i radosti, kolik strachu, zoufalství a naděje. I přes vzdálenost čtyř staletí k nám mluví jasnou řečí a bezprostředně se nás týká.“²

Se Shakespearem se setkávám často jak v literatuře, divadle či ve filmu a tyto tři odvětví se navzájem prolínají a ovlivňují se. Othello se mi líbí díky postavám Jaga a Emilie, pro jejich někdy až cynické průpovídky, avšak na této hře se mi líbí a zároveň i děsí nejen intrikaření, ale zároveň i jak dokáže být člověk jiným člověkem manipulován, a jak zlo vyhrává nad dobrem, kde na tento boj doplácí i jedinci, kteří s původním sporem neměli nic společného a jsou do něj zasaženy, a jenž pro ně končí bohužel tragicky (Roderigo, Emilie a Desdemona jsou mrtví a Cassio zraněn).

Příběh Othella každý divák prožívá po svém, a proto i má tato hra tolik protichůdných kritických výkladů a komentářů.³

Cílem mé práce je porovnat vybrané filmové adaptace dramatu Williama Shakespeara Othello. Při zpracování budou využity metody kompilace, analýzy, interpretace a komparace. Bakalářská práce vyjde ze znalostí dramatu Williama Shakespeara Othello a jeho vybraných filmových adaptací. Jádrem zkoumání bude porovnání, jak se vybrané adaptace dramatu vyrovnaly s knižní předlohou. U vybraných adaptací se pokusím o detailní charakteristiku, o zasazení do dobového kontextu a o vzájemné porovnání. Práce vyústí v komparaci výsledků vzešlých z analýzy jednotlivých děl a jejich porovnání s předlohou.

² HILSKÝ, MARTIN. William Shakespeare:Dílo, str. 10

³ JOSEK,JIŘÍ. William Shakespeare: Othello, benátský mouřenín., str. 6

1. William Shakespeare

Život

William Shakespeare, jeden z nejvýznamnějších anglických básníků a dramaturgů, se narodil roku 1564⁴ ve Stratfordu nad Avonou⁵. Pokřtěn byl v místním gotickém kostele 26. dubna 1564⁶. Jeho otec byl John Shakespeare. Původně se živil jako rukavičkář a obchodník, poté jako radní ochutnávač piva a chleba (1556) a od roku 1561 byl správcem obce Stratford, kde spravoval zdejší finance a majetek⁷. Jeho matka se jmenovala Mary Shakespearová, za svobodna Ardenová (narozena kolem roku 1540), a za Johna se provdala buď roku 1556 či 1557⁸. William byl první přeživší dítě Johna a Mary. Jejich dvě dcery zemřely krátce po narození, první dcera Joan zemřela záhy po porodu a druhá dcera Margaret zemřela 4 měsíce po svém křtu (duben 1563)⁹. William Shakespeare se jako spisovatel objevuje roku 1592, ve svých 28 letech¹⁰. V tu dobu se také živil jako herec a roku 1593 mu vychází 1. literární dílo a to báseň Venuše a Adonis, za kterou dostal asi 2 libry, a chystá se na novou báseň, která má mít filozofický a hlubší obsah a tato báseň pak vyšla jako Znásilnění Lukrécie¹¹. Shakespeare jako herec hrál ve svých hrách např. v představeních Othello (postavu Jaga) a v Hamletovi (postavu ducha-otce Hamleta).¹² Hrál i ve hrách jiných autorů např. ve hře Bena Jonsona Pád Sejanův (1603), kde hraje i Richard Burbage¹³, známý herec tragických rolí, jenž hrál i postavu Othella v prvním uvedení této hry v roce 1604 ve Whitehallu¹⁴. William Shakespere měl za manželku Anne (Agnes) Hathaway (narozená roku 1555 či 1556)¹⁵. Svatba proběhla na konci roku 1582, kdy byla Anne už těhotná¹⁶ a čekala dceru,

⁴ HONAN, PARK. Shakespeare životopis., str. 21

⁵ STŘÍBRNÝ, ZDENĚK. Portréty Wiliam Shakespeare., str. 7

⁶ STŘÍBRNÝ, ZDENĚK. Portréty Wiliam Shakespeare., str. 8

⁷ HONAN, PARK. Shakespeare životopis., str. 19

⁸ HONAN, PARK. Shakespeare životopis., str. 24

⁹ HONAN, PARK. Shakespeare životopis., str. 20

¹⁰ WELLS, STANLEY. Shakespeare & Co., str. 5

¹¹ HODEK, BŘETISLAV. William Shakespeare, kronika hereckého života., str. 100

¹² MAZIENSTRAS. RICHARD. Orson Welles o Shakespearovi, o Wellesovi a zradě., str. 41

¹³ HODEK, BŘETISLAV. William Shakespeare, kronika hereckého života., str. 182

¹⁴ HILSKÝ, MARTIN. William Shakespeare:Dílo, str. 1084

¹⁵ HONAN, PARK. Shakespeare životopis., str. 74

¹⁶ HONAN, PARK. Shakespeare životopis., str. 83

jenž byla pojmenována Susanna a byla pokřtěna 26. května 1583¹⁷. Roku 1585 se Shakespearovým narodila dvojčata - syn Hamnet a dcera Judith, kteří byli pokřtěni 2. února 1585.¹⁸ Avšak Hamnet ve věku 11 let v srpnu roku 1596 umírá. V tehdejší době se třetina dětí nedožila věku 10 let, většinou kvůli infekčním onemocněním¹⁹. Shakespeare nebyl jediný umělec, který zakusil tragédii v podobě úmrtí vlastního potomka, stejnou zkušenost měl i Ben Jonson, jemuž roku 1603 umírá 7letý syn během morové epidemie²⁰. William Shakespeare umírá 23. dubna 1616, zřejmě na břišní tyfus²¹.

Alžbětinské divadlo

William Shakespeare patří do skupiny umělců, kteří tvořili v době tzv. Alžbětinského Dramatu. Alžbětinské drama se nemůže vztahovat jen na dobu vlády Alžběty I. (1558-1603), avšak musíme přihlídnout k vlivům, které té době předcházely, jak z domova či ze zahraničí (např. vlastní kulturní zázemí, inspirace z antických vzorů či renesanční Itálie), naopak konec je dán přesně, a to uzavřením divadel na začátku občanské války a to rozhodnutím parlamentu, který poté nařídil i divadelní budovy strhnout²². Herectví mělo i v době před Shakespearem dlouhou tradici a to v katedrálních a klášterních školách (dramatická křesťanská liturgie), na venkově hrající obyčejní lidé k obveselení přátel, urozená mládež, která hrála v přestávkách rytířských turnajů komplikované hry milostného či alegorického rázu, a v neposlední řadě různý kejklíři, akrobati, muzikanti a žongléři²³. Kejklíři začínají tvořit minstrelské skupiny, které ve Francii roku 1321 a v Anglii roku 1469 přecházejí v cechy. Byly to 4-5 členné skupiny, které ovládaly poezii, akrobacii, hudbu, tanec a hrály i dramata²⁴. Liturgická dramata, která se začínají objevovat od poloviny 10. stol. při příležitosti velkých církevních svátků (Vánoce, svátek Tří Králů, svatý týden), původně sloužila nejprve v kláštrech k poučení a pobavení řeholních společenství²⁵ v těchto liturgických dramatech, v nichž hráli mniši a jeptišky měli ve „scénáři“ nejen text, ale i návod jak zpívat a přesný popis gest a pohybů. Např. Mariina „útrapná

¹⁷ HONAN, PARK. Shakespeare životopis., str. 87

¹⁸ HONAN, PARK. Shakespeare životopis., str. 88

¹⁹ HONAN, PARK. Shakespeare životopis., str. 212

²⁰ HODEK, BŘETISLAV. William Shakespeare, kronika hereckého života., str. 180

²¹ HONAN, PARK. Shakespeare životopis., str. 358

²² KASTNEROVÁ, MARTINA. Shakespeare a teorie interpretace: Hledání adekvátního interpretačního přístupu., str. 17

²³ HODEK, BŘETISLAV. William Shakespeare, kronika hereckého života., str. 14

²⁴ KOLEKTIV AUTORŮ. Alžbětinské divadlo Shakespearovi předchůdci., str. 14

²⁵ SCHMITT, CLAUDE. Svět Středověkých gest., str. 207

chůze“ měla doplňovat „plačtivý zpěv“ nebo si Marie mohla vybrat z několika způsobů jak vyjádřit svůj žal - mohla „sklánět hlavu tu k pravé, tu k levé straně“ nebo „lomit rukama, pravou (dlaň) v levé, potom levou v pravé, pak zas pravou v levé, a tak znázorňovat zármutek“, případně „sklonit se před oltářem se zahalenou hlavou“. Naopak „vojáci“, kteří hlídali hrob a při probuzení zjistí, že je hrob prázdný, mají dovoleno udělat „co uznají za vhodné“, „scénář“ jim nepředepisuje žádná zvláštní gesta, zřejmě z důvodu, že vedlejším postavám beze slov se nepřikládal takový význam, jako u hlavních hrdinů²⁶.

V době narození Williama Shakespeara (1564), bylo profesionální drama v zárodcích. Neexistovala žádná divadla, hrály malé profesní skupinky, které byly svázané s domácnostmi šlechty, či herci byli amatéři. Jelikož neexistovala divadla, hrálo se v hostincích, radnicích, v kostelech či v sálech velkých domů. Hry netrvaly déle než 1 hodinu. První divadlo v Londýně bylo Red Lion (Červený lev), které vzniklo roku 1567 a vydrželo fungovat jen několik měsíců. Naopak zlatý věk anglického dramatu ohlašovala stavba Divadla (The Theatre) v Shoreditch roku 1576²⁷. Na této stavbě se podílel i James Burbage, pozdější Shakespearův společník a otec Richarda Burbageho, který si na tento projekt půjčil peníze od svého švagra Johna Braneyho²⁸. Shakespeare patřil mezi zakládající členy společnosti lorda Komořího, jež vznikla roku 1594, mimo toho že byl dramatik a herec, byl i akcionářem²⁹. Společnost Lorda Komořího později získala ocenění nejvyšší, a to že byla přejmenována na Královskou společnost. Toto přejmenování proběhlo roku 1603 za vlády krále Jakuba I³⁰. Díky tomuto ocenění mohl Shakespeare a jeho kolegové nosit uniformu (královskou livrej) při slavnostních příležitostech. Tato společnost ze začátku (1594) hrála v Divadle (The Theatre), až po roce 1599 se tato společnost stěhovala do divadla Globe (Globe = Zeměkoule, Svět). Ať Globe či jiná divadla (např. divadlo Růže, divadlo Labuť) stejně jako jiná centra zábavy, jako nevěstince, býci, medvědí arény či hostince měli povoleno stavět až za hranicemi města. Bylo to z důvodu, že Puritáni (radikálními přívrženci skupin protestantského vyznání) mezi vrchností považovali divadla za semeniště hříchu (nelíbilo se jim, že se chlapi převlékají za děvčata, že texty jsou oplzlé či že vážnost problému je v hrách zesměšňována). Dalším důvodem bylo, že velká shromáždění přilákala různou spodinu, což by mohlo mít za následek

²⁶ SCHMITT, CLAUDE. Svět Středověkých gest., str. 208

²⁷ WELLS, STANLEY. Shakespeare & Co., str. 4

²⁸ HONAN, PARK. Shakespeare životopis., str. 98

²⁹ WELLS, STANLEY. Shakespeare & Co., str. 2

³⁰ WELLS, STANLEY. Shakespeare & Co., str. 5

šíření infekce moru, jehož epidemie Londýnem proběhla³¹. I v alžbětinské době byla cenzura. Roku 1559 jsou zakázány hry, jež se týkaly správy státu či náboženství a to z důvodu, že to jsou témata, která by měli projednávat lidé k tomu určení, a měla by být řešena mezi odborníky bez účasti publika. Tato vyhláška samozřejmě zasáhla a ovlivnila hodně her. A roku 1581 byl jmenován Mistr královských zábav a tím se stal Edmund Tilney. Všechny hry, co se měly hrát před veřejností, musely být podány jemu či jeho zástupci ke schválení. Tuto funkci zastával až do roku 1610, kdy umírá³².

Odkaz Williama Shakespepa

William Shakespeare je také uctíván jako svatý v náboženském učení Cao Dei. Nejvyšším cílem má být pro člověka únik z nekonečného kruhu převtělování. Člověk proto, aby to dokázal, musí dodržovat přísné zásady (např. zákaz lhaní, zabíjení, kradení, podléhání chtiči a libování si v požitkářství. Naopak se oceňuje celibát, askeze a vegetariánství.) Spása je přístupná každému člověku. Spásu už připomínali jiný proroci (Mojžíš, Konfucius, Ježíš), ale lidé jejich slova překroutili a učení pokazili. Avšak v dějinách lidstva se vyskytoval bezpočet duchů, kteří pravdu pochopili a poté se rodili jako politici, filozofové, básníci či obyčejní lidé³³. Proto ve výčtu svatých kromě již zmiňovaného Shakespepa najdeme také jména jako Louis Pasteur, V. I. Lenin a Johanka z Arku. Nejvyšší svatí jsou tři: Nguyen Binh Khiem, Sunjatsen a Victor Hugo³⁴. V Indii v roce 1979 byl založen Shakespearovský časopis, kdy dvě čísla časopisu byla věnována jedné hře např. Studie o Hamletovi³⁵ Postavy ze Shakespearových her se dostaly i do vesmíru. Měsíce planety Uran jsou většinu pojmenovány podle postav z jeho her (např. Rosalinda, Juliet, Ophelia, Caliban, Portia, Desdemona, Bianca či Miranda atd.). Jelikož píši o Othellovi tak zmíním jen měsíce Desdemona a Bianca. Oba měsíce jsou malá tělesa, která obíhají v blízkosti planety. Desdemona má v průměru 54km a Bianca 42 km³⁶. Oba tyto měsíce byly objeveny v roce 1986 sondou Voyager 2³⁷.

³¹ WELLS, STANLEY. Shakespeare & Co., str. 6

³² WELLS, STANLEY. Shakespeare & Co., str. 5

³³ IČO, JÁN. Náboženství ve Vietnamu., str. 24

³⁴ IČO, JÁN. Náboženství ve Vietnamu., str. 25

³⁵ WELLS, STANLEY. Věčný Shakespeare., str. 376

³⁶ MOORE, PATRICK. Hvězdy a Planety: Encyklopedický průvodce., str. 75

³⁷ MOORE, PATRICK. Hvězdy a Planety: Encyklopedický průvodce., str. 74

Hypotézy

U velkých umělců existuje mnoho konspiračních teorií a fabulací. Zároveň existují i hypotézy, že Shakespeare nic nenapsal, a místo něho že napsal dílo někdo jiný např. Francis Bacon, Daniel Defoe, královna Alžběta I., Christopher Marlowe či Edward de Vere, sedmnáctý hrabě z Oxfordu³⁸. Jiná hypotéza uváděna v knize Shakespeare jako člověk a jeho tragický životní příběh (1909), kterou napsal Frank Harris a píše v ní, že ve hrách je zašifrován životopis Shakespearův a jeho osudy, ale i osudy jeho příbuzných a přátel v rozmanitých fázích Shakespearovy životní cesty³⁹. Jiné zdroje zase tvrdily, že nemanželským synem Shakespeara je William Davenant (1606-1668), který byl dramatikem a mimo jiné i adaptoval Shakespearovy hry, aby vyhovovaly změněným názorům na dobré divadlo. Samotný Davenant proti tomu nijak neprotestoval, avšak Shakespeare nebyl jeho otcem, ale kmotrem⁴⁰. Jeden německý vědec tvrdil, že našel důkaz kdo, je černou dámou ze Sonetů. Černou dámou měla být Elizabeth Vernonová, která se vdala za hraběte ze Southamptonu. S Vernonovou měl mít údajně Shakespeare nelegitimní dceru Penelope, která si vzala za manžela druhého barona Spencera. Tudíž by dnešní princové Harry a William pocházeli přímo od Shakespeara. Jinou domněnku vyjádřili jihoafričtí vědci na základě mylného výkladu sonetu 76, kdy slovo „weed“, jenž má dnes význam „tráva“ (doutník, marihuana, tabák), došli k závěru, že Shakespeare kouřil hašiš⁴¹.

Dílo

Shakespearovský kanón k dnešnímu dni tvoří 38 her (např. Romeo a Julie, Hamlet, Král Lear, Bouře, Zimní pohádka, Richard III., Othello, Macbeth atd.), jednu alegorickou báseň (Fénix a Hrdlička), 2 výpravné básně (Znásilnění Lukrécie, Venuše a Adonis) a 154 sonetů vydaných v knize Shakespearovy Sonety⁴². První fóliové vytištění (tzv. První Folio)bylo vydáno roku 1623⁴³ herci, kteří se jmenovali John Heminges a Henry Condell, jenž byli kolegové a přátelé Shakespeara a v jejichž sousedství v Cripplegate, poblíž chrámu sv. Pavla a proslulé hospody U mořské panny, v letech 1602-1604 bydlel⁴⁴. Do Prvního Folia nebyli zařazeny hry Perikles a Dva vznešení příbuzní⁴⁵. O Prvním Foliu vyšla

³⁸ WELLS, STANLEY. Věčný Shakespeare., str. 384

³⁹ WELLS, STANLEY. Věčný Shakespeare., str. 347

⁴⁰ HODEK, BŘETISLAV. William Shakespeare, kronika hereckého života., str. 196

⁴¹ WELLS, STANLEY. Věčný Shakespeare., str. 398

⁴² HILSKÝ, MARTIN. William Shakespeare:Dílo, str. 57

⁴³ HILSKÝ, MARTIN. William Shakespeare:Dílo, str. 56

⁴⁴ BEJBLÍK ALOIS. Shakespearův svět., str. 12

i studie Tisk a korigování Prvního Shakesperova folia⁴⁶, jejímž autorem je Charlton Hinman. Hinman při srovnání typografií používal i svůj vlastní vynález - kolacionovací stroj⁴⁷. Zároveň byla vydána dnes už běžná faksimile Nortonovo faksimile: První folio Shakespeara, což byla „ideální kopie“, která byla vytvořena z nejlepších a nejjasnějších stránek třiceti různých exemplářů originálu⁴⁸. Většina alžbětinských her vyšla v tzv. kvartovém vydání (na každé straně dvakrát přeloženého archu jsou čtyři stránky knihy) a některé knihy i v souborném vydání dvojnásobného formátu ve vydání foliovém (na každé straně jednou přeloženého archu jsou pouze dvě strany sazby, zpravidla dvousloupečné). Cena kvarta (nevázaného) byla asi 6 pencí a fóliový (vázaný) svazek měl cenu asi jednu libru. Kvartová vydání her mívají titulní stránku s bohatším textem, někdy uvádějící jednou větou její stručný obsah, jindy obsahovala reklamní doporučení (např. kde se hra hrála), často bývá na titulní straně atraktivní dřevoryt a to vše z důvodu, že titulní strana slouží zároveň jako reklama na knihu, i s popiskem kdo ji vytiskl a kde ji lze koupit⁴⁹. Othello vychází v kvartovém vydání poprvé v roce 1622 pod názvem Tragédie Othella, benátského mouřenína, jak byla mnohokrát hrána v divadle Zeměkoule a U Černých Bratří Služebníky Jeho Veličenstva. Ve fóliovém vydání je název Tragédie Othella, benátského mouřenína. Fóliové vydání obsahuje 160 řádek, které nejsou ve kvartu, v kvartu je naopak několik pasáží, které nejsou ve foliu. Kvartové vydání obsahuje velký počet nadávek a vulgarit, které fóliové vydání zmírňuje či úplně vynechává. Kvartové vydání také obsahuje větší počet jevištních poznámek než vydání fóliové⁵⁰. Ben Jonson v 1. foliu poznamenal, že Shakespeare byl vzor „nejen pro jednu éru, ale pro všechny časy“, a tímto citátem jako by prorokoval Shakespearovu nehynoucí slávu po další léta a staletí⁵¹.

⁴⁵ HILSKÝ, MARTIN. William Shakespeare:Dílo, str. 57

⁴⁶ WELLS, STANLEY. Věčný Shakespeare., str. 378

⁴⁷ WELLS, STANLEY. Věčný Shakespeare., str. 376

⁴⁸ WELLS, STANLEY. Věčný Shakespeare., str. 378

⁴⁹ KOLEKTIV AUTORŮ. Alžbětinské divadlo Shakespearovi současníci., str. 428

⁵⁰ HILSKÝ, MARTIN. William Shakespeare:Dílo, str. 1083

⁵¹ WELLS, STANLEY. Shakespeare & Co., str. 3

2. Renesanční tragédie

Pojem renesance je označován jako období kulturních dějin v Evropě přibližně mezi roky 1350 - 1600. Slovo renesance pochází z latinského *renasci*, což znamená znovuzrodit se. Časové rozmezí je však orientační, protože v každé části Evropy probíhala v jiném časovém horizontu, např. renesance se zrodila v Itálii již ve 14. století, avšak do severní části Evropy proniká až v polovině století patnáctého⁵². Renesanční básník si nekladl za cíl vytvářet nové formy a obsahy, ale naopak zdokonalovat staré umělecké látky, které byly prověřené staletími a kdy antický námět byl brán jako nejvyšší vzor⁵³. Autorskou originalitu začal vyzdvihovat až romantismus⁵⁴. Samotný Shakespeare čerpal z nejrůznějších pramenů ať domácích, francouzských, italských či antických. Některé hry přepracoval ze starších dramát, některé vznikly spoluprací s mladšími kolegy (např. John Fletcher). Shakespere odvážně experimentoval ve všech dramatických žánrech (komedie, tragédie, historické hry, dramatické romances či tragikomedie) i v tvorbě charakterů postav od zemitě komických přes tragicky vznešené až po pohádkově fantastické⁵⁵. Jako ukázkou inspirace uvedu 2 příklady: hra Hamlet, pro kterou se uvádějí předlohy tzv. „Ur-Hamlet“, která se bohužel nezachovala a o jejím autorství se vedou pře, mohl ji napsat Thomas Kyd, ale objevuje se i hypotéza, že autorem mohl být Shakespeare. Thomas Kyd se však jeví jako pravděpodobnější autor, protože jeho hra Španělská tragédie aneb Jeronimo už zase třestí (z roku 1589) má podobnou zápletku, podrobnosti a motivy jako Hamlet⁵⁶, avšak za původní zdroj obou her je považován Příběh Amleta (popřípadě Amhleta), prince jutského, který byl psán latinsky a je zaznamenán v kronice Příběhy Dánů, jež napsal Sax Grammatic na konci 12. století, a která byla poprvé tištěná roku 1514 v Paříži. Tvůrcům alžbětinské doby ale je známý spíše z povídky od Francoise de Belleforest z jeho knihy Tragické příběhy, vydané roku 1570⁵⁷. Ačkoliv Španělská tragédie je oproti Hamletovi primitivnější a hrubší, má s Hamletem šest společných znaků: krevní msta za nejbližšího příbuzného, obtížnost pomsty pro vysoké společenské postavení viníků, vystoupení ducha, mstitelovo váhání, jeho předstírané či skutečné šílenství a hru ve hře, která má sloužit jako past na viníky. Mimo tyto uvedené hlavní společné znaky

⁵² ŠPELDA, DANIEL. Renesanční a novověká filosofie., str. 7

⁵³ STŘÍBRNÝ, ZDENĚK. Portréty William Shakespeare., str. 24

⁵⁴ STŘÍBRNÝ, ZDENĚK. Proud času Stati o Shakespearovi., str. 98

⁵⁵ STŘÍBRNÝ, ZDENĚK. Proud času Stati o Shakespearovi., str. 98

⁵⁶ KASTNEROVÁ, MARTINA. Shakespeare a teorie interpretace: Hledání adekvátního interpretačního přístupu., str. 149

⁵⁷ KASTNEROVÁ, MARTINA. Shakespeare a teorie interpretace: Hledání adekvátního interpretačního přístupu., str. 150

najdeme i méně důležité podobnosti jako je Horatioovo jméno, mstitelova melancholie a záliba chodit v černém oděvu, mstitelovo pochybnost o pravdivosti důkazů, které usvědčují vrahy, žena, která zešílí neúnosnou bolestí, množství mrtvol v závěru či mstitelova knížka, ve které si čte před filozofickým monologem⁵⁸. Jako druhý příklad uvedu: inspirace pro postavu Prospera ve hře Bouře měl být John Dee (1527-1608), dvorní astrolog královny Alžběty I. a muž, který podle jedné z legend měl vyvolat bouři, jenž potopila španělskou Armadu. V západní civilizaci měli magové nejednoznačnou roli - někdy byli vnímáni jako šarlátáni, jinde jako mudrcové⁵⁹. Právě drama se vedle poezie stalo hlavním žánrem anglické renesance. Kořeny dramatu nacházíme ve středověkých hrách, ať už náboženských (morality, mysteria, mirákula) anebo lidových, které navazují na prastaré přírodní kultury a slavnosti (maškarády, mumraje či karnevalové průvody). V renesanci znovu zesílil vliv antického dramatu a proto i náměty vycházely z antických dějin. V druhé polovině 16. století dosáhlo světské drama vynikající úrovně. Zejména díky těmto autorům jmenovitě Thomas Kyd, Christopher Marlowe, John Lyly, Robert Green, Thomas Nash či George Gascoigne, William Shakespeare⁶⁰. Shakespearovi současníci a následníci sice udržovali úroveň anglického dramatu (B. Jonson, F. Beaumont aj. Fletcher, T. Dekker, T. Middleton, P. Massinger, T. Heywood, J. Webster), ale postupně ztráceli schopnost Shakesperovy syntézy: těžkou ranou do vývoje dramatu bylo uzavření divadel za anglické revoluce (1642-60)⁶¹.

Renesanční tragédie vzniká v průběhu 16. století v Itálii, kde se snažili vzkřísit základní žánry antického dramatu. Avšak italská tragédie nezplodila žádné významné dílo, které by přečkalo svou dobu, ale sloužilo jako velký zdroj inspirace námětů pro tragédii španělskou a alžbětinskou. Pro žánr tragédie má větším význam anglické (alžbětinské) divadlo, které tento žánr rozvinulo a dovedlo k dokonalosti⁶². Za vrchol tohoto žánru jsou považovány tragédie Shakespearovy (Hamlet, Král Lear, Richard III.). Shakespearovy tragédie jsou většinou tragédiemi renesančního individualismu a tvoří protipól renesančního optimismu, který najdeme u Shakespearových komedií. V tragédii najdeme touhu po moci, cynickou aroganci, která vede až k zločinné zpučnosti. Ta ústí ve svár a je příčinou tragického krachu. Kromě toho zde najdeme i lásku a vášň, kterou však hubí svět moci a nevráživosti (Romeo a Julie, Antonius a Kleopatra či Othello). Vztah mezi 3 - 4 jedinci, v nichž většinou spočívá

⁵⁸ STŘÍBRNÝ, ZDENĚK. Proud času Stati o Shakespearovi., str. 143

⁵⁹ SMOLEY, RICHARD. Zakázaná víra Tajné dějiny gnosticizmu., str. 123

⁶⁰ STŘÍBRNÝ, ZDENĚK. Proud času Stati o Shakespearovi., str. 97

⁶¹ STŘÍBRNÝ, ZDENĚK. Proud času Stati o Shakespearovi., str. 98

⁶² HOŘÍNEK, ZDENĚK. Drama, divadlo, divák., str. 12

jádro hry, vytváří tragédii lidských jedinců, ale také jakési komprimované *teatrum mundi*, divadlo světa, projektované do mikrosvěta lidské duše⁶³. Shakespearova dramata jsou projevem dobra, bojem mezi dobrem a zlem, avšak ne vždy dobro vítězí, a pokud ano, tak za cenu velkých obětí. Lidé jsou chápáni jako produkty okolností, ne vždy jsou odpovědni za všechny své činy, ač chtějí dobro - celková situace je žene ke zlu, což je případ např. Macbetha či Hamleta⁶⁴. Tragédie tak představuje srážku jedince s okolnostmi a s podmínkami, v nichž žije. Tyto okolnosti formují člověka, že je v jeho moci na události působit a měnit podmínky svého života. Shakespearova dramata se zabývají problémem života a smrti. Ačkoliv Shakespeare oslavuje život a lásku, a snaží se ve svých komediích ukázat, jak by mohl být život ještě šťastnější, objevuje se zde i motiv smrti, který je neodvratným koncem všeho. Proto pozemský život je jedinou jistotou, kterou člověk má a proto je nutnost využít vymezeného času⁶⁵. Avšak tragédie v Anglii byla už před začátkem Shakespearovy tvorby, v šedesátých a sedmdesátých letech 16. stol. byli na většině repertoáru morality a interludia, což byla světská kázání, která měla za cíl ukázat strašné následky zahálky, mrhání a neposlušnosti. Většina postav byly abstraktní pojmy jako Mládí či Lidstvo, které se odvrací od svých rádců, jako jsou Mravný život či Spořádaná kratochvíle, a začne trávit svůj čas se Zhýralostí, Nevzdělaností a Touhou po penězích⁶⁶. Morality byly neúprosně didaktické a psané neobratně a proto začaly časem působit staromódně a nudně, avšak za Shakespearova dospívání se těšily dlouhodobé oblibě⁶⁷. Jako zmínku Craig uvádí hry: Interludium o neřesti, obsahující historii Oresta od autora Johna Pickeringa z roku 1567, Žalostná tragédie smíšená s hojným veselím, obsahující život perského krále Kambysa od autora Thomase Luptona z roku 1569 a hra Nová tragická komedie o Appiovi a Virginii od autora pod zkratkou R.B. z roku 1575⁶⁸. U hry Interludium o neřesti, obsahující historii Oresta (Stříbrný ve své publikaci uvádí název Nové interludium o Hříchu, obsahující historii Orestovu) bych rád poukázal na míchání renesanční proudů, přicházející do Anglie z evropského kontinentu, s domácími (anglickými) dramatickými tradicemi⁶⁹. Příběh hry Interludium o neřesti, pochází už z antické báje o Orestově pomstě na své matce Klytaimnéstře a jejím milenci Aigisthovi. Milenci neváhali zavraždit Orestova otce a manžela Klytaimnéstry Agamemnona. Pikeryng nečerpal z Aischylovy Oresteje, ale

⁶³ HOŘÍNEK, ZDENĚK. Drama, divadlo, divák., str. 14

⁶⁴ STARK, STANISLAV. Filosofie a umění (vybrané problémy)., str. 24

⁶⁵ STARK, STANISLAV. Filosofie a umění (vybrané problémy)., str. 25

⁶⁶ GREENBLATT, STEPHEN. William Shakespeare Velký příběh neznámého muže., str. 20

⁶⁷ GREENBLATT, STEPHEN. William Shakespeare Velký příběh neznámého muže., str. 21

⁶⁸ CRAIG, HARDIN. Dějiny anglické literatury 1, str. 249

⁶⁹ STŘÍBRNÝ, ZDENĚK. Proud času Stati o Shakespearovi., str. 141

z Európidových tragédií Orestes a Elektra, v nichž se už vyskytuje závěrečné zasnoubení Hermiony a Oresta. Avšak Pickering zde promíchává antické hrdiny s postavami anglickými i postavami středověce alegorickými. Ve Hře vystupují kromě Oresta, Nestora, Klytaimnéstry a dalších antických hrdinů postavy jako angličtí klauni Dick Halersicke a Jack Hempstring, venkovani Hodg a Rustic, kteří mluví výrazným jihoanglickým dialektem s bohatým alegorickým souborem, ve kterém nad Slávu, Povinnost, Radu, Lid, Přírodu, Pravdu a Šlechtu, vyniká všudypřítomný Hřích, který se podle potřeby mění na Odvahu, Trpělivost a nakonec Pomstu. Na jevišti je možno vidět akrobatické kousky, boj a zápasy, ale i jak je Aigisthos pověšen před zraky Klytaimnéstry, a ve hře se též zpívají veselé vojenské písničky a pronáší závažná morální ponaučení. Do této antické báje se promítá i aktuální politická situace, kdy v závěru hry je narážka na obdobu Marie Stuartovny a Klytaimnéstrou, protože Marie Stuartovna roku 1567 prý pomohla svému milenci Bothwellovi odstranit svého manžela Darnleyho⁷⁰. Hra *Interludium o Mládí*, byla moralita, která připomínala hříšníkovi křesťanskou lásku, jež mu dal Ježíš. Tato láska ho osvobozuje od vlivu Zhýralosti a vrací ho do společnosti Pokory⁷¹. Autoři moralit se domnívali, že toho, aby hra měla širší dopad, dosáhnou tím, že oprostí své postavy od všech vedlejších rysů, aby se dostali k jejich podstatě a domnívali se, že se obecenstvo nebude rozptylovat nepodstatnými detaily jednotlivých individualit. Avšak Shakespeare pochopil, že výjevy z lidských osudů jsou podmanivější, když místo abstrakcí použije konkrétní lidi, kteří mají jména, lidi zachycené s nebývalou dávkou osobnosti, např. nikoli Mládí, ale princ Jindřich, nikoli Kdožkolvěk („Everyman“), ale Othello⁷². V případě Othella Shakespeare lépe využívá biblické symboliky, která ho v mládí ovlivnila. Othello je jakýmsi černým Kdožkolvěkem, jehož si vybral za oběť zrádce světla Jidáš⁷³. Everymen (Kdožkolvěk) je anglická moralita z počátku novověku, a pojednává o posledních věcech pozemského bytí, i když ještě před anglickým Everymen existovala její nizozemská předloha Elckerlyc. Každý člověk, symbolický pan Kdokoli, je v ní vyzván Smrtí k poslední cestě a hledá společníky pro tuto pouť. Síla, Bohatství, Přátelé i Příbuzenstvo ho odmítnou, na poslední cestu s ním vyrazí a jsou mu nápomocné jen Ctnost a Vědění⁷⁴. Shakespeare si morality upravil, některé charakteristiky vymazal a některé naopak posílil např. aspekt strachu - Jago je nepoměrně znepokojivější a účinnější - než Závist a Zhýralost. Shakespeare jindy výrazně posílil smích, např. triky Neřesti a záliba ve

⁷⁰ STŘÍBRNÝ, ZDENĚK. Proud času Stati o Shakespearovi., str. 140

⁷¹ GREENBLATT, STEPHEN. William Shakespeare Velký příběh neznámého muže., str. 21

⁷² GREENBLATT, STEPHEN. William Shakespeare Velký příběh neznámého muže., str. 23

⁷³ HONAN, PARK. Shakespeare životopis., str. 280

⁷⁴ NOTEBOOM, CEES. Následující příběh., str. 92 (v kapitole Doslov-Olga Krijtová)

zmatcích zesilují v postavě Puka ve Snu noci Svatojánské, kde se vytrácí podlost a je nahrazena škodolibostí.⁷⁵

Anglická (alžbětinská) tragédie čerpala ze dvou pramenů:

1. od Seneky - tento hispánský rodák, celým jménem Lucius Annaeus Seneca, který žil v letech 4 př. n.l. až 65 n.l., byl jeden z představitelů římského stoicismusu, filozof a dramatik. Seneka dramatická díla zpracovával v „novém slohu“ a používal náměty ze staré mytologie (Medea, Thyestes, Agamemnon, Oedipus, Phaedra). Z jeho filozofického pojednání můžeme vybrat O milosrdenectví, O přírodních otázkách, O šťastném životě a zejména obsáhlé Listy Luciliovi⁷⁶. Seneca ve svých dramatech dbal na formální dokonalost, chtěl aby hry měly rétoricky vytříbený styl, vyváženou dramatickou stavbu, měly působivý monolog a dialog⁷⁷ a obsahovaly vážné filosofické úvahy⁷⁸. V alžbětinské Anglii už byla známa např. tragédie Gorbudoc, jejíž autoři jsou Thomas Norton a Thomas Sackville. Tato hra byla zahrána před královnou Alžbětou v paláci Whitehallu roku 1562 s jasným politickým cílem. Autoři chtěli přesvědčit královnu Alžbětu, aby se vdala a měla děti, aby se Anglie vyhnula zmatkům, které by vyvstaly po její smrti. Hra je zajímavá tím, že zde byl poprvé v anglické tragédii použit blankvers⁷⁹. Blankvers je nerýmovaný verš, o jehož zdomácnění na anglických ostrovech se zasloužil Henry Howard (1517-1547), hrabě ze Surrey. Avšak blankvers svého rozvoje dosáhl za dob Shakespeara, Marlowa, Milтона a dalších⁸⁰. Druhá hra, kterou zde uvedu je Artušovy nehody, jejíž autoři jsou osm příslušníků Grayovy právnické koleje, které vedl Thomas Hughes a k nimž patřil i Francis Bacon, a která je z roku 1587. Tato hra si od Seneky vypůjčuje nejen posly, různé technické prvky a chór, ale také i city, slova a myšlenky⁸¹. Obě hry čerpají z knihy Dějiny britských králů, kterou napsal Geoffrey z Monmouthu⁸². Senekovy tragédie byly přeloženy do angličtiny roku 1581⁸³.

⁷⁵ GREENBLATT, STEPHEN. William Shakespeare Velký příběh neznámého muže., str. 23

⁷⁶ ZAMAROVSKÝ, VOJTĚCH. Dějiny psané Římem., str. 279

⁷⁷ STŘÍBRNÝ, ZDENĚK. Proud času Stati o Shakespearovi., str. 143

⁷⁸ STŘÍBRNÝ, ZDENĚK. Proud času Stati o Shakespearovi., str. 144

⁷⁹ CRAIG, HARDIN. Dějiny anglické literatury 1, str. 249

⁸⁰ STŘÍBRNÝ, ZDENĚK. Proud času Stati o Shakespearovi., str. 97

⁸¹ CRAIG, HARDIN. Dějiny anglické literatury 1, str. 250

⁸² CRAIG, HARDIN. Dějiny anglické literatury 1, str. 249

⁸³ CRAIG, HARDIN. Dějiny anglické literatury 1, str. 250

2. Italské novely – Italská novela, která byla základním žánrem měšťanské literatury v období renesance, se vyvíjela od sbírky *Il Novellino* přes *Dekamerón* od Boccaccia (1348-53) až ke Giraldimu Cintiovi do druhé poloviny 16. stol. Byla pěstována hlavně v uzavřených společnostech a na malých dvorech⁸⁴. Jádrem italských novel před Boccaciem bylo *Cento novelle antice* (Sto starých novel), které vzniklo koncem 13. stol. Titul *Il Novellino* (Kniha novel a krásné ušlechtilé řeči), ačkoliv byl znám už v 16. stol., vyskytuje se až ve vydání z roku 1836. Autorem měl být florentský ghibellin popř. notář⁸⁵. Novely v sobě odrážejí mravní uvolněnost této doby, avšak i politické změny (přechod městských republik v signorie, objevení Ameriky, přeložení obchodních cest ze Středozezemního moře na Atlantský oceán, pozvolný úpadek průmyslu, zemědělství, obchodu a ztrátu samostatnosti florentské republiky.) Realistické aspekty novely a drobné prózy v renesanci byly spjaty s literární konvencí nedoručených dopisů, záměn nepravděpodobných podobných osob a věcí, různých zdánlivých smrtí, s relativitou skutečností a zdání⁸⁶, života a snu, bez kterých by se neobešel ani William Shakespeare, a které také vyústily v groteskní scény komedie dell'arte. Boccaccio, jenž je považován za mistra novel, se snaží ve svých novelách „poučovat a bavit“, ale *Dekameron* má být také oslavou inteligence postav jak zhýralých, tak i ušlechtilých, jejichž obětmi se stávají hlupáci a prostáčekové. Dílo je proloženo četnými šprýmy a rámcovým vyprávěním⁸⁷. Pro šprýmy se používá název „beffe“⁸⁸. Okrajově se novele věnovali i architekt Leon Battista Alberti (1404-1472) a Leonardo da Vinci (1452-1519)⁸⁹. Z italských novel čerpal i Molière, který se inspiroval dílem Gionfranca Straparola. Jeho nejznámější knihou je *Le piacevoli notti* (Příjemné noci, vydané v letech 1550-1553), která obsahuje 75 novel a 73 hádanek. Kniha pojednává jak si deset žen a dva mladíci vyprávějí v noci ve vile Ottaviana Maria Sforzy v Muranu různé příběhy⁹⁰. William Shakespeare se pro svou hru *Romeo a Julie* mohl inspirovat dílem Luigi da Porta (1485-1529) z Vicenzi, který proslul dlouhou milostnou novelou *La Historia novellamente ritrovata di due nobiliti amanti* (Nově objevený příběh o dvou šlechtických milencích) nebo *Guiletta e Romeo*, která vyšla v Benátkách ve dvou verzích, jenž se od sebe příliš nelišily v roce 1524 a 1535. Autor použil motivů nedoručeného dopisu a zdánlivé smrti, které už ve svých novelách měl Masuccio Salernitano (1410-1475). Děj však přeložil do Verony a do

⁸⁴ FELIX, ADOLF. *Italské renesanční novely.*, str. 410

⁸⁵ FELIX, ADOLF. *Italské renesanční novely.*, str. 411

⁸⁶ FELIX, ADOLF. *Italské renesanční novely.*, str. 410

⁸⁷ FELIX, ADOLF. *Italské renesanční novely.*, str. 411

⁸⁸ FELIX, ADOLF. *Italské renesanční novely.*, str. 410

⁸⁹ FELIX, ADOLF. *Italské renesanční novely.*, str. 412

⁹⁰ FELIX, ADOLF. *Italské renesanční novely.*, str. 415

doby Bartolomea della Scaly (začátek 14. stol.) a poprvé zde uvádí i jména nepřátelských rodů Cappellettiů a Montecchiů, k jejichž jménům dospěl mylnou interpretací Očistce, na základě komentářů Francesca Butiho a Benvenuta z Imoly⁹¹. V této novele je nedoručený dopis příčinou zmaru mládí a krásy Giuletty a Romea. Celý děj novely je ovládán krutostí osudu. Příběh Romea a Julie se objevuje už ve spisech Ephesiaca od Xenofonta Efeského. A i po té Salernitanově a De Portovově verzi ji zpracovávají Bandello (1554), Francouz Pierre Boistean (1559), jehož zpracování se objevilo anglicky v Painterově díle, které se jmenuje Palác potěchy(1566). Básník Arthur Brook složil báseň Romeo a Julie (Romeus and Juliet,1562) a ta se stala hlavním pramenem inspirace pro Shakespeara⁹². Avšak Shakespeare se neinspiroval jen Da Portou, ale také i povídkou Giraldirho Cintia Maur a Desdemona, která byla základem pro Othella⁹³ (o této povídce a autorovi se více rozepisují v kapitole **Othello-Předloha**) Před Shakesparem je známa v alžbětinské Anglii např. hra Zamilovaná Gismonda ze Salerna, která je dramatizací známé italské povídky a před královnou Alžbětou byla hrána roku 1568⁹⁴.

Erich Auerbach (1892-1957) poukazuje ve své knize Mimesis (Zobrazení skutečnosti v západoevropských literaturách) na mísení stylů u Shakespeara tj. vznešeného a nízkého, směšování komického a tragického a to prostřednictvím několika metod:

1. Tragicky vznešené postavy doprovází postavy, které vše komicky komentují (časté postavy šašků, jenž doprovází šlechtice)
2. střídání komických a tragických scén v tragédii
3. mísení stylu v samém nitru tragických postav

A také kombinace těchto třech možností.

Auerbach srovnává antické a alžbětinské divadlo. Alžbětinské divadlo ve svých dílech ukazuje svět rozmanitěji než divadlo antické. Charaktery u hlavních hrdinů jsou propracovanější a hrdina se podílí na vytváření svého vlastního osudu aktivněji než antičtí předchůdci. Rozmanitost nalezneme i uvnitř námětu, protože Shakespeare se nezabývá ve svých hrách jen jedinou stylovou polohou a jediným osudovým zvratem. Shakespearův myšlenkový a mravní svět je složitější, pohnutější a dramatictější

⁹¹ FELIX, ADOLF. Italské renesanční novely., str. 414

⁹² CRAIG, HARDIN. Dějiny anglické literatury 1, str. 267

⁹³ FELIX, ADOLF. Italské renesanční novely., str. 416

⁹⁴ CRAIG, HARDIN. Dějiny anglické literatury 1, str. 250

než antické hry. Vliv na to má vyvinutější dějinné vědomí a také kořeny v (křesťanské) lidové tradici⁹⁵.

⁹⁵ KASTNEROVÁ, MARTINA. Shakespeare a teorie interpretace: Hledání adekvátního interpretačního přístupu., str. 39

3. Othello-Literární dílo

Jméno Othello, vznik hry a zařazení v Shakespearovo díle

Othello (italsky Otello) je zdobnělina jména Otho. V povídce Giraldiho Cinthia jméno Maura uvedeno není, Shakespeare ale jméno mohl najít u Plutarcha (Marcus Silvius Otho byl římský císař)⁹⁶. Otho (32-69 n. l.) byl římským císařem jen tři měsíci, dostal se k moci díky spiknutí proti císaři Galbovi,⁹⁷ avšak sám spáchal sebevraždu pro prohrané bitvě⁹⁸. Měl pověst zahálčivého a rozmařilého muže, bažícího po přepychu, který se neštít ani krutosti, aby dosáhl svého cíle (patřil do skupiny lidí kolem císaře Nerona)⁹⁹. Hliský ve své knize uvádí, že Othello je poitalštěná verze slova „Ottoman“ nebo „Osman“¹⁰⁰. V době kdy Shakespeare píše Othella (1603), vychází kniha The Ottoman (český název Turek) od benátského senátora Lozarra Soranza, která byla roku 1603 přeložena do angličtiny a kde Soprenza popisuje tureckou vojenskou hrozbu a vyzývá křesťanskou Evropu, aby se semkla proti Tureckému nebezpečí. Turci v té době už ovládali východní Evropu a začínali svou rozpínavostí ohrožovat i Evropu západní. Roku 1603, kdy na trůn nastupuje Jakub I., do Londýna také přijíždí benátská vyslanci¹⁰¹.

První inscenace hry Othello se odehrála roku 1604 v paláci Whitehall, a už od prvního uvedení patřil k nejpobulárnějším tragédiím. Roli Othella hrál, jak už bylo zmíněno, Richard Burbage, prvním Jagem měl bát herec John Lowin, který se stává členem divadelní společnosti lorda komořího roku 1602, ale už v roce 1603 patřil k prominentním členům souboru. V té době mu bylo 28 let, což byl odpovídající věk na postavu Jaga. Všechny ženské role hráli v Shakespearově době chlapci a jméno herce, který hrál Desdemonu, není známo, ale je velmi pravděpodobné, že se v této roli postupně vystřídalo několik chlapců. Othello se do zavření divadel puritány (1642) objevil ještě několikrát, například roku 1612-1613 během oslav svatby princezny Alžběty, jenž byla dcerou Jakuba I. a Friedricha, kurfiřta falckého, který se pár let poté stal českým „zimním králem“¹⁰².

⁹⁶ JOSEK, JIŘÍ. William Shakespeare: Othello, benátský mouřenín., str. 206

⁹⁷ MEIJER, FIK. Císaři neumírají v posteli., str. 47

⁹⁸ MEIJER, FIK. Císaři neumírají v posteli., str. 48

⁹⁹ MEIJER, FIK. Císaři neumírají v posteli., str. 47

¹⁰⁰ HILSKÝ, MARTIN. William Shakespeare: Dílo, str. 1083

¹⁰¹ HILSKÝ, MARTIN. William Shakespeare: Othello, benátský mouřenín., str. 13

¹⁰² HILSKÝ, MARTIN. William Shakespeare: Dílo, str. 1084

Shakespeare hru Othello píše ve své druhé fázi svého tvůrčího vývoje, kdy se dostává do konfliktu nejen se starými, myšlenkově tradičními nebo přímo zpátečnickými náměty, ale také kolem roku 1600 se ocitá v konfliktu se svou dobou. Proto přechází z her plných renesančního optimismu z konce 16. stol. do poezie tragické a smutné např. *Hamleta*. V tomto období vytvoří tragédie Král Lear, Othello, Julius Caesar, Macbeth, Antonius a Cleopatra, Timon Athénský, Coriolanus i tragikomedie Veta za vetu (Něco za něco), Konec vše napraví, Troilus a Kresida. Bolestivou událostí, kromě úmrtí syna, pro něj mohla být i smrt otce v roce 1601¹⁰³. Shakespeara také niterně zasáhla událost, kdy Lord Essex, nejbližší favorit královny Alžběty, zbožňovaný dvořan a vojevůdce. Essex roku 1601 připravil spiknutí, při kterém chtěl obsadit královský palác ve Whitehallu, ale toto spiknutí ztroskotalo. Essex byl i díky přičinění Francise Bacona odsouzen k smrti a jeho Essexovo důvěrný přítel Southampton jen o vlas stejnému osudu unikl. Shakespeare měl blízký vztah k Essexovi, zvláště pak k Southamptonovi¹⁰⁴. Jemuž (Southamptonovi) např. věnuje vydanou báseň Znásilnění Lukrécie v roce 1594¹⁰⁵ a který byl v té době jediným Shakesperovým patronem¹⁰⁶. Ten obvykle spisovatele (ať Shakespeara či jiného) podpořil menší částkou¹⁰⁷. Southampton měl být předlohou pro postavu mladíka v Sonetech¹⁰⁸. V tomto období dramatik často vidí svět „převrácený vzhůru nohama“, plný havěti a chorob, a zpochybňuje jeho trvalé hodnoty, smysl lidského existence, dějiny, a víru v rozum¹⁰⁹.

Othello-Předloha

Předlohou a inspiračním zdrojem pro Shakespeara je Il Moro di Venezia (Maur a Desedemona) od autora, který se jmenoval Giraldi Cinthio (celým jménem Giovanni Battista Giraldi, Cintio či Cinthio je přezdívka) a žil v letech 1504 - 1573. Cinthio byl profesorem filosofie ve Ferrarě a později i v Turíně a také ferrarský tajemník vévodů z Este. V jeho povídkách byla vždy neřest potrestána a ctnost odměněna. Námětem mu jsou nedovolené lásky, které porušují tehdejší vkus a končí povinným morálním epilogem. Jeho kniha Ecatommiti neboli Sto povídek (ve skutečnosti je jich 113) vyšla v roce 1563 a Josef Bukáček ji v doslovu knihy Italské renesanční novely uvádí jako jakýsi

¹⁰³ STŘÍBRNÝ, ZDENĚK. Proud času Stati o Shakespearovi., str. 204

¹⁰⁴ STŘÍBRNÝ, ZDENĚK. Proud času Stati o Shakespearovi., str. 205

¹⁰⁵ HONAN, PARK. Shakespeare životopis., str. 164

¹⁰⁶ HONAN, PARK. Shakespeare životopis., str. 166

¹⁰⁷ HONAN, PARK. Shakespeare životopis., str. 163

¹⁰⁸ HONAN, PARK. Shakespeare životopis., str. 167

¹⁰⁹ JOSEK, JIŘÍ. William Shakespeare: Othello, benátský mouřenín., str.7

„antiDekameron“ (umravený Dekameron). V úvodu knihy líčí ukrutnosti a násilí, kterých se dopouštěli luteráni za plenění Říma roku 1527¹¹⁰. Příběh Maur a Desdemona se má dle Hilského nacházet v knize novel Hecatommithi vydané roku 1566. Avšak anglický překlad knihy byl pořízen až v roce 1753, proto Shakespeare použil buď italský originál, a nebo francouzský překlad Gabriela Chappyuse, který vyšel roku 1584 pod názvem První svazek sta výtečných novel (Premier Volume des Cents Excellentes Nouvelles). Z této knihy čerpala řada alžbětinských a jakubovských dramatiků¹¹¹, samotný Shakespeare se zde inspiroval kromě hry Othella i námětem pro hru Něco za něco. Při srovnání Cintiohova příběhu se Shakespearovo Othellem vyplývá, že Shakespere se Cinthiem inspiroval od třetí scény třetího jednání a zvláště ve druhé části příběhu se ho drží velmi těsně. Existuje i domněnka, že Shakespeare psal nejdříve druhou polovinu hry a až pak teprve začátek hry¹¹², ale i při této hypotéze se má za to, že první dvě jednání hry vymyslel nezávisle na předloze¹¹³. Shakespeare se ale v podstatných detailech od Cintiova příběhu odklonil. V příběhu od Cinthia není zmínka o konfliktu s otcem Disdemony (Shakespere ji pojmenoval Desdemona), a proto se nemusí Maur obhajovat před senátem. Praporčíkova (u Shakespearova díla postava Jaga) motivace v tomto příběhu k nenávisti k Maurovi je z důvodu, že praporčík je do Disdemony zamilován, avšak Disdemona nevěnuje praporčíkovi snahám žádnou pozornost. Praporčík se domnívá, že příčinou jeho neúspěchu je Kapitán (u Shakespeare postava Cassio), proto vymyslí plán, že obviní Disdemonu z manželské nevěry a za jejího milence označí Kapitána, a tuto intriku zrealizuje. Hlavním důkazem Disdemony viny je jemně vyšíváný šátek v maurském stylu, který ji Maur daroval. Maur poprosí Praporčíka, aby mu pomohl zabít jak svou ženu Disdemonu, tak i Kapitána. Jedné noci nařídí Maur své ženě Disdemoně, aby se šla podívat do vedlejšího pokoje, kde se ozval podezřelý zvuk. V tomto pokoji už čekal Praporčík, který Disdemonu umlátí punčochou, kterou má napěchovanou pískem. Maur a Praporčík poté přenesou mrtvou Disdemonu na postel, poraní ji ještě hlavu a strhnou na ní stropní rám, aby vražda vypadala jako nehoda. Poté začnou křičet, že padá dům a volají o pomoc. V závěru příběhu zákeřný Praporčík oznámí Kapitánovi, že Maur svou ženu zabil ze žárlivosti a že rozšířil poplašnou zprávu, že na ni spadl trám. Kapitán poté Maura udá benátské siňorii a nechá předvolat Praporčíka jako hlavního svědka. Siňorie dá Maura zatknout a krutě ho mučí, avšak Maur vydrží muka a svou vinu popírá a je odsouzen k vyhnanství, avšak ani zde klidu nenajde, protože ho zabijí Disdemonini příbuzní. Praporčík v příběhu končí také špatně, protože po křivém obvinění

¹¹⁰ FELIX, ADOLF. Italské renesanční novely., str. 416

¹¹¹ HILSKÝ, MARTIN. William Shakespeare: Othello, benátský mouřenín., str. 29

¹¹² HILSKÝ, MARTIN. William Shakespeare: Othello, benátský mouřenín., str. 30

¹¹³ HILSKÝ, MARTIN. William Shakespeare: Othello, benátský mouřenín., 31

jistého urozeného muže je mučen také a posléze umírá bídou smrtí¹¹⁴. Ani Kapitán (v knize *Italské renesanční novely* od Adolfa Felix, ze které čerpám, je uváděn jako setník) v příběhu nedopadá nejlépe - skončí s dřevěnou nohou, když o zdravou přijde při souboji za hluboké noci s praporčíkem (aniž by tušil, že bojuje s praporčíkem) na ostrově Kypr¹¹⁵. Shakespeare propůjčil Desdemone vznešený původ a uvedl do hry motiv tajného sňatku a vytvořil postavu Brabantia (otce Desdemony), čímž změnil perspektivu příběhu. Aby složitá postava Jaga vynikla, vymyslel Shakespeare postavu Roderiga, která v předloze není. Shakespeare proměnil mordýřský příběh od Cinthia v jednu z největších tragédií světového repertoáru, stvořil složité a rozporné postavy, a především originální básnický a divadelní jazyk¹¹⁶, který se liší od Cinthiova chladného vyprávění¹¹⁷.

Charakteristika děje Othella

Děj hry se odehrává v Benátkách a na Kypru v 15. Století. Shakespeare v Othellovi naráží na bitvu u Lepanta roku 1571, kde se spojené síly benátského, španělské a papežské flotily porazili turecké loďstvo¹¹⁸. Othello se tajně ožení s Desdemonou, protože Brabantio (otec Desdemony) s ním nesouhlasí. Brabantio je zde postava komediálního typu „hněvivého starce“¹¹⁹. Renesanční představa o roli ženy byla jiná než dnes. Neposlušnost ženy vůči manželovi a nebo otci byla chápána nejen jako soukromé provinění. Ale i jako porušení zákona Přírody a Božího řádu. Žena se musela vůči vyšší autoritě podrobit (manžel, otec)¹²⁰. Brabantio se o sňatku dozvídá až od Jaga a Roderiga (Roderigo je neúspěšný nápadník Desdemony), kteří svým pokřikem způsobí výtržnosti pod jeho okny. Tato scéna (vzbouzení otce mladé dívky dvěma darebáky) je scénou, která připomíná vesnicový zvyk „charivari“. „Charivari“ bylo veřejné zostuzení docílené nějakou výtržností, obvykle nadměrným randálem¹²¹. Ačkoliv Brabantio žádá benátského Dóžete o potrestání Othella. Brabantio se svým požadavkem neuspěje, protože Othello je nasazen jako nejlepší bojovník a vůdce do války o Kypr. Othello si jako svého zástupce zvolí Cassia, což Othellův náměstek Jago považuje za zradu (Jago chtěl funkci zástupce a čekal že ji dostane) a začíná intrikovat. Cestou na Kypr jsou lodě

¹¹⁴ HILSKÝ, MARTIN. William Shakespeare: Othello, benátský mouřenín., str. 30

¹¹⁵ FELIX, ADOLF. Italské renesanční novely., str. 381

¹¹⁶ HILSKÝ, MARTIN. William Shakespeare: Othello, benátský mouřenín., str. 31

¹¹⁷ FELIX, ADOLF. Italské renesanční novely., str. 416

¹¹⁸ HILSKÝ, MARTIN. William Shakespeare: Othello, benátský mouřenín., str. 14

¹¹⁹ HILSKÝ, MARTIN. William Shakespeare: Othello, benátský mouřenín., str. 32

¹²⁰ HILSKÝ, MARTIN. William Shakespeare: Othello, benátský mouřenín., str. 21

¹²¹ HILSKÝ, MARTIN. William Shakespeare: Othello, benátský mouřenín., str. 32

Benátského vojska zasažený bouří. Othellova loď dopluje jako poslední, kdy už Jago, Cassio a Desdemona jsou na ostrově. Tato Bouře však rozmetala turecké vojsko, tudíž odstranila i důvod Othellova pobytu. Jago postupně přesvědčuje Othella, že je mu manželka nevěrná s Cassiem. Jago dá Cassiovi do ložnice Desdemonin šátek, který dostala od Othella jako dar, aby měl pro svá nařčení důkazy. Cassio přesvědčuje Desdemonu, aby se za něj přimluvila u Othella, aby získal ztracenou funkci zpět. O funkci přišel kvůli rvačce při oslavě vítězství. Othello chce ukázat, kde má Desdemona uschován šátek, ta ho však nemůže najít a pohádají se. Jago se dozvídá, že má být Othello převelen zpět do Benátek a Cassio má být pověřen vedením ostrova a vymyslí plán. Přemluví Roderiga, který Desdemonu stále miluje, aby zabil Cassia. Tímto manévrem by musel Othello zůstat na ostrově a Desdemona (i Roderigo) by odjela do Benátek. Při šarvátce Roderiga a Cassia, se oba sokové navzájem zraní. Roderigovo zranění vypadá hůře a proto ho Jago zabije. Mezitím na hradě při další hádce ze žárlivosti Othello Desdemonu uškrtí. Při vyšetřování Othello řekne, proč manželku zabil a od koho se o její nevěře dozvěděl (od Jaga) a promluví o šátku jako důkazu. To nařčení Emilie vyvrátí a označí jako viníka Jaga, který ji na to vzápětí probodne. Othello po zjištění, co strašného udělal (zabil nevinnou manželku), spáchá sebevraždu. Jago je uvězněn a Cassio se stává novým guvernérem ostrova.

Othello je nazývána „tragédií žárlivosti“ a nebo „tragédií rodinnou“. Je to z důvodu, že hlavní postavy nejsou královského rodu či si nenárokují trůn, ale je to drama mezi manžely. V této hře se Shakespeare po vzoru učenců své doby bourá středověká dogmata a snaží se při střetu rozličných názorů dobrat absolutní pravdy. Autor na téma hry staví postavy do různých hledisek, kdy je zbavuje jednoznačnosti, kdy pro jejich jednání uvádí přitěžující i polehčující okolnosti.¹²²

Othello je oproti literárnímu předobrazu vybaven řadou protikladných rysů. Má tajemný královský původ, víru v křesťanského Boha a vznešené vystupování, ale také je učiněn psychicky labilnějším a starším. U Desdemony je naopak zdůrazněna její statečnost a vášnivost, ale záporné stránky jsou její lehkomylnost a nezralost. I Jago se odlišuje od předlohy. U Cinthia je praporčík do Desdemony bezhlavě zamilován. U Shakespeara má Jago své důvody pro svou nenávist a mstu, ale především z důvodu žárlivosti na vše ušlechtilé a krásné, a proto má potřebu vše zničit a pošpinit, aby uspořádal svět podle své představy. Rozdíl vidíme i v pojetí nerovnovážného svazku, Cinthio vidí vztah černého staršího vojáka s mladou bílou dívkou negativně, naopak Shakespeare vyzdvihuje sílu lásky, která je schopná překlenout společenské předsudky. Shakespeare si zároveň poukazuje na společnost, která je proti svazku zaujatá, ale ve jménu „veřejného zájmu“ ho přijímá. Shakespeare protikladnost prvotního příběhu promítl do všech jeho rovin: mládí a stáří, rozum a cit, zlá vychytralost a naivní

¹²² JOSEK, JIŘÍ. William Shakespeare: Othello, benátský mouřenín., str. 5

dobrota, láska a nenávisť, bílá a černá barva, rozum a cit, skutečnost a zdání, nadosobní ideály a účelový pragmatismus¹²³. Například černá a bílá má řadu významů erotických, psychologických, náboženských i morálních. Černá a bílá je zároveň její nejpůsobivější divadelní metaforou¹²⁴.

Na příběh Othella můžeme hledět na souboj dvou hrdinů. Othello reprezentuje minulost, svět tradičních ctností, který není schopný bránit se ziskuchtivých dobrodruhům současnosti, které reprezentuje Jago. Střet Othella s Jagem lze také brát jako obraz lidské duše, v níž každý z nás vede boj o sebe sama. Podobný ponor do duše člověka už autor napsal v Hamletovi. Ale v Hamletovi ukazuje autor, jak rozum ochromuje čin, v Othellovi cit a vášeň paralyzují rozum. Oba tyto příběhy končí tragicky¹²⁵.

U Othella můžeme sledovat dvojí čas. Dvojí čas v Othellovi není omyl, ani nedopatření, je to princip, na kterém je hra budována a bez kterého by nedosáhla tak mocného ideového účinku. Aby dosáhl iluzi dvojí času, musel sloučit dvě protikladné časové složky, na kterých hra díky své hluboké psychologické věrnosti a vysokému dramatickému napětí stojí. Shakespeare využíval jak „krátký“ tak i „dlouhý“ čas. „Krátký čas“ je potřeba k tomu, aby hra měla strhující napětí a spád, a také aby byla měla Jagova intrika přesvědčivost a účinnost, protože kdyby Othello rozumně zauvažoval a promluvil si buď s manželkou či s Cassiem, tak by v Othellovi musela převážit ušlechtilá povaha a prohlédl by Jagovu léčku. „Dlouhý čas“ je zejména pro ideový záměr hry. Othello není jen primitivní barbar, který v záchvatu žárlivosti vraždí svou manželku po 24 hodinách společného manželského soužití. Je to tragédie manželství, které už nějakou dobu trvá¹²⁶. Náznaků na dvojí čas je samozřejmě ve hře mnoho, zvláště ve druhé polovině tragédie.

Uvedu příklady zmínek, které ukazují na dlouhý průběh děje:

1. Bianca vyčítá Cassiovi, že se celý týden neukázal¹²⁷.
2. V mnohých narážkách nabýváme dojem, že benátská posádka zde žije po přestálém nebezpečí celé týdny mírovým životem.
3. Jago měl dost času „už alespoň stokrát“ žádat Emilii, aby Desdemoně vzala osudný šátek.

¹²³ JOSEK, JIŘÍ. William Shakespeare: Othello, benátský mouřenín., str. 7

¹²⁴ HILSKÝ, MARTIN. William Shakespeare: Othello, benátský mouřenín., str. 16

¹²⁵ JOSEK, JIŘÍ. William Shakespeare: Othello, benátský mouřenín., str. 7

¹²⁶ STŘÍBRNÝ, ZDENĚK. Proud času Stati o Shakespearovi., str. 277

¹²⁷ STŘÍBRNÝ, ZDENĚK. Proud času Stati o Shakespearovi., str. 276

4. Z rozhovoru Emilie s Othellem, kdy ji Othello podezřívá, že kryje Desdemonu, vyplývá, že žije s Desdemonou v jedné domácnosti už delší dobu a jako zkušená žena je jí rádkyní, společnicí a pomáhá Desdemoně s péčí o domácnost¹²⁸.

5. Jagovo přespávání v Cassiově bytě.

6. Jagův slib, že Othellovi zjistí, jak často je mu Desdemona s Cassiem nevěrná).

Pro příklad uvedu i hodně přesných údajů, určujících pro změnu velmi krátký průběh děje:

1. V pátek je svatba v Benátkách, ale už v sobotu jsou po strašlivé bouři na Kypru

2. Tu samou sobotu je na oslavě zažehnání tureckého nebezpečí po hádce přijde Cassio o pozici náměstka a v té samé noci se setkají v souboji Roderigo s Cassiem.

3. V neděli ráno Jago přesvědčí Othella, že je mu manželka nevěrná (po 1 dni na ostrově).

4. V neděli večer přijíždí Lodovico, jenž je zástupcem benátské siňorie, na vzdálený ostrov Kypr řešit administrativní věci¹²⁹.

Objevují se i teorie, že Jago cítil k Othellovi homosexuální lásku, kterou vyslovil i Ernest Jones, když za ním přišel herec Laurence Olivier roku 1938, když měl hrát divadelní postavu Jaga¹³⁰. Klíčem hry dle Jonese není nenávisť Jaga k Othellovi, ale nýbrž jeho hluboká nákladnost k jemu. Jago nežárlí na Othella vůči jeho postavení, ne proto že by miloval Desdemonu, ale že pociťoval k Maurovi lásku, jejíž homosexuálnímu základu nerozuměl¹³¹.

Homesexualita za Shakespeara byla pokládána za zločin, ale něžná a důvěrná přátelství mezi muži se těšila všeobecné úctě. Mužští přátelé si mohli přát, aby zůstali navždy spolu. Shakespearovy sonety jsou dokladem toho, že měl pro homosexualitu porozumění¹³². Mužský vojenský soubor je poután latentním homosexuálním pocitem, na který Jago tvoří narážky (scéna, kdy Jago Othellovi popisuje noclechy u Cassia, kde se Jago a Cassio měli spolu vášnivě líbat a hladit se. Právě zde, v této chvíli plně vášně, měl říci Cassio větu o zatraceném osudu a o tom ho, že ji dostal Maur (narážka na

¹²⁸ STŘÍBRNÝ, ZDENĚK. Proud času Stati o Shakespearovi., str. 275

¹²⁹ STŘÍBRNÝ, ZDENĚK. Proud času Stati o Shakespearovi., str. 276

¹³⁰ WELLS, STANLEY. Věčný Shakespeare., str. 360

¹³¹ WELLS, STANLEY. Věčný Shakespeare., str. 361

¹³² HONAN, PARK. Shakespeare životopis., str. 162

Desdemonu). Toto vyprávění má potvrdit Desdemonino cizoložství a má být jedním z „řady“ Jagovo důkazů. Maur ve třetím jednání důvěrném rozhovoru s Jagem implicitně vyjadřuje svůj odpor k ženám, tedy i k Desdemoně. Je to důvěrné spiknutí mezi Othellem a Jagem ,kdy v tomto dialogu hlavní hrdina hanobí vlastní manželku¹³³.

Motiv Othella Shakespeare přepracovává a použije v Zimní Pohádce, kdy znovu převádí příběh přátelství mezi muži a vražedné žárlivosti, ale tentokrát však bez jakéhokoli pokusitele. Leontes nemá žádný důvod vyhodit z domu svou krásnou ženu v devátém měsíci těhotenství. Udělá to jen z důvodu podezření, že se jeho žena dopustila cizoložství s jeho nejlepším přítelem¹³⁴.

První pokusy o Othella v českých zemích

Poprvé se Čechy seznámily s hrami Shakespeara zřejmě roku 1617, kdy hostovala na Moravě (např. v Kroměříži, Znojmě , Brně či Olomouci) herecká společnost Johna Greena a v letech 1619- 1620 jiná herecká společnost , kterou vedl Robert Brown a jež hrála na dvoře krále Fridricha Falckého¹³⁵. Po roce 1649 se objevili kočovné herecké společnosti v Praze i jinde (např. Romea a Julie v Českém Krumlově), ale už se zde nesetkali s příznivými podmínkami. Shakespearovy hry se udržely alespoň ve formě tzv. „Selských her“, které hráli řemeslníci a rolníci na venkově a v podobě loutkových her, které u nás mají velkou tradici. Byla to zejména hra o židovi Silochovi, velmi podobná Shakespearově postavě žida Šajloka (v Kupci Benátském), tato hra si udržela popularitu až do 19. stol¹³⁶. První přeložené Shakespearovy hry v Čechách se objevují roku 1782, a to v jižních Čechách, kde vychází dvě povídky - Kupec z Vendyku nebo Lásky a přátelství a Makbet, vůdce Šottskeho vojska. U povídek není uvedeno jméno Shakespeara ani jméno autora¹³⁷. Údajně by to mohl být sám vydavatel Ignác Vojtěch Hilgartner z Jindřichova Hradce, jež se v těchto povídkách mohl opírat o prozaické adaptace pražského německého divadla¹³⁸. Roku 1840 Jakub Budislav Malý publikoval scénu 2.3 z Othella v časopise Dennice, kterou přeložil z anglického originálu (vyšla pod názvem Ukázka z českého Shakespeara. Othello, mouřenín benátský. Přeložením J.B. Malého“). Malý přeložil celého Othella a roku 1842 byla uvedena divadelní hra Othello (hraná 29. května 1842 ve Stavovském divadle) a roku 1843 vyšel překlad i knižně. Rukopis inscenační verze je uchován v Praze v divadelním oddělení

¹³³ HONAN, PARK. Shakespeare životopis., str. 281

¹³⁴ GREENBLATT, STEPHEN. William Shakespeare Velký příběh neznámého muže., str. 322

¹³⁵ STŘÍBRNÝ, ZDENĚK. Portréty William Shakespeare., str. 71

¹³⁶ STŘÍBRNÝ, ZDENĚK. Portréty William Shakespeare., str. 73

¹³⁷ STŘÍBRNÝ, ZDENĚK. Portréty William Shakespeare., str. 74

¹³⁸ STŘÍBRNÝ, ZDENĚK. Portréty William Shakespeare., str. 75

Národního muzea (čp. 1125). Tento rukopis je vybaven i cenzurní doložkou ze 4. května 1842, kde je poznamenáno, že se musí vynechat pasáže na stranách 5,35,122 a 125, jenž jsou přeškrtnuté červenou čarou¹³⁹. Na premiéře v hlavních rolích vystoupili Josef Vilém Grabinger jako Othello, Anna Manetínská jako Desdemona, Josef Jiří Kolár jako postavu Jaga, Brabantia hrál Jan Kaška, Roderiga Alois Hynek a Emílii Magdaléna Forchheimová-Skálná (manželka Josefa Kajetána Tyla)¹⁴⁰. Malý postavu šaška ve svých prvních verzích (1842 a 1843) jmenuje Famfrda¹⁴¹, avšak od verze z roku 1869 je opět uváděn beze jména jako šašek. Divadelní hra (z roku 1842) byla zkrácena tak, aby představení trvalo 2 hodiny¹⁴². Malý publikoval roku 1873 monografii Shakespeara a jeho díla¹⁴³. Podle dobového tisku měl Josef Jiří Kollár také přeložit Othella, ale hra nebyla inscenována a osud rukopisu je neznámý¹⁴⁴. V letech 1857 - 1858 české divadlo na popud Josefa Jiřího Kolára uvedlo celou Shakespearovskou sezonu, hrál se v ní i Othello. V Praze v roce 1853 hrál Othella americký černochoch Ira Frederik Aldrige(?1807-1867), zvaný „africký Roscius“¹⁴⁵. Tento herec, původem z New Yorku, se v 17 letech přestěhoval do Anglie a zde hrál mimo Othella i bílé a černé muže včetně Shylocka, Macbetha a Richarda III., na této role používal bílé líčidlo. Britským občanem se stává až v roce 1863, ale umírá v roce 1867 v Polsku¹⁴⁶. Při oslavách 300 let od narození Shakespeara, roku 1864, bylo hráno ve dnech 18. - 22. dubna několik Shakespearovských her mimo jiné i opera Othello od autora, který se jmenoval Gioacchino Rosinni¹⁴⁷. Rosinni (1792 - 1868) svou operu Othello zkomponoval 1816 pro neapolské divadlo Teatro del Fondo, na základě francouzské verze Othella z roku 1792, jejímž autorem je francouzský dramatik Jean-Francois Ducis (1733-1816), který byl známý svými adaptačními překlady Shakespearovských her. Česká premiéra této opery byla odehrána ve Stavovském divadle pod názvem Othello, mouřenín benátský (vážná zpěvohra ve třech jednáních) dne 8. prosince 1825 a autorem překladu byl básník a dramatik Simeon Karel Macháček (1799-1846). Tato opera byla hrána už roku 1824 v německém souboru Stavovského divadla, ve kterém

¹³⁹ DRÁBEK, PAVEL. České pokusy o Shakespeara, str. 569

¹⁴⁰ HILSKÝ, MARTIN. William Shakespeare: Othello, benátský mouřenín., str. 369

¹⁴¹ DRÁBEK, PAVEL. České pokusy o Shakespeara, str. 571

¹⁴² DRÁBEK, PAVEL. České pokusy o Shakespeara, str. 572

¹⁴³ STŘÍBRNÝ, ZDENĚK. Portréty William Shakespeare., str. 86

¹⁴⁴ HILSKÝ, MARTIN. William Shakespeare: Othello, benátský mouřenín., str. 367

¹⁴⁵ STŘÍBRNÝ, ZDENĚK. Portréty William Shakespeare., str. 84

¹⁴⁶ WELLS, STANLEY. Věčný Shakespeare., str. 323

¹⁴⁷ STŘÍBRNÝ, ZDENĚK. Portréty William Shakespeare., str. 87

vystupovali i Češi např. režisér byl František Škroup (1801-1862) a zahrál si i postavu Jaga. Větší úspěch sklídilo operní zpracování Otello od Giuseppe Verdiho (1813-1901) z roku 1887. Český překlad pořídil libretista a skladatel Václav Juda Novotný (1849-1922), jehož překlad se na našich scénách držel několik desetiletí¹⁴⁸. Inscenace měla premiéru 7. 1. 1888 v Národním divadle a do 22. 5. 1898 se odehrála tato opera celkem 55krát. Tuto operu režíroval Josef Šmaha (1848 - 1915)¹⁴⁹. Ještě bych zmínil rok 1916 (300let od smrti Wiliama Shakespeara), kdy byl mezi 27. březnem a 4. květnem odehrán cyklus 15 Shakespearovských her, mezi nimiž byl Othello, jehož ztvárnil herec Eduard Vojan a režie se ujal Jaroslav Kvapil¹⁵⁰. Eduard Vojan byl významný představitel rolí Shakespearových her, kromě Othella ztvárnil i Hamleta, Macbetha, Leara i Richarda III. atd., a Jaroslav Kvapil, který se Shakespearovu dílu věnoval soustavně a během svého 18-letého působení v Národním divadle připravil 28 shakespearovských premiér¹⁵¹. Vedle Vojana byl výrazný představitel Shakespearových postav Vendelín Budil (1847-1928), který byl i režisér některých her a jenž hrál Shakesperova Othella na scénách v Plzni, v Praze i v Brně¹⁵².

¹⁴⁸ HILSKÝ, MARTIN. William Shakespeare: Othello, benátský mouřenín., str. 372

¹⁴⁹ HILSKÝ, MARTIN. William Shakespeare: Othello, benátský mouřenín., str. 373

¹⁵⁰ STŘÍBRNÝ, ZDENĚK. Portréty William Shakespeare., str. 95

¹⁵¹ HILSKÝ, MARTIN. William Shakespeare: Othello, benátský mouřenín., str. 379

¹⁵² HILSKÝ, MARTIN. William Shakespeare: Othello, benátský mouřenín., str. 377

4. Shakespeare ve filmu

Kompletní počet televizních a filmových adaptací Shakespeareových děl obsahuje zhruba 420 položek. Není mým cílem vypsát je zde všechny, zkusím jen vybrat ty nejzajímavější¹⁵³. První filmy (jestli to lze takto nazývat) se Shakespeareovou tematikou objevují na začátku 20. století. První dochovaný film zachycuje Herberta Beerbohma Treeho v hrozném okamžiku umírání krále Jana - tento „film“ trvá minutu a je samozřejmě němý. První film, který se bohužel nedochoval, natočila Sarah Bernhardtová pro Pařížskou výstavu v roce 1900, a je to souboj Hamleta s nahrávkou zvukových efektů řinčících mečů¹⁵⁴. Rozvíjející se filmový průmysl využíval Shakespeareových her hojně, jak v Anglii, tak i na kontinentě, stejně jako v Americe¹⁵⁵. Film soutěžil s divadlem o to, kdo získá širší publikum. Mnoho prvních filmů zmizelo, či se dochovaly v nekompletních kopiích či jinak poničené. Filmový průmysl dával přednost radikálnímu zkrácení hry a úpravám, např. Hamlet z roku 1913, kde hraje Johnston Forbes-Robertson a film trvá 59 minut, a nebo 23-minutová verze Richarda III., kterého natočil Frank R. Benson v roce 1911. Už v této době se snaží nadpřirozené prvky zachytit různými efekty (objevují se už ve výše zmiňovaném Richardovi III. od Bensona). Tyto efekty najdeme i v americkém verzi Sen noci Svatojánské, kdy díky triku s fotografiemi se víly objevují či mizí a nebo Klubko při proměně v osla, zůstává na plátně a taháním za drát manipuluje se sanicí oslovy hlavy. Absence mluveného slova byla výhodná pro mezinárodnost filmů, které se mohly rozšiřovat za hranice země, kde byly natočené, jako příklad uvedu herce Ernesta Novelliho (občas uveden jako Ermete Novelli), který hrál v italských filmech Kupec Benátský (1911, postava Shylocka) a Král Lear (1910, postava Leara) Vešel ve známost i v anglických zemích. Oba filmy se točily v exteriérech a měly šablonovité zbarvení, malované rovnou na filmový pás¹⁵⁶. Netradičně zpracovaného Hamleta natočil roku 1921 Svend Gade, je to dánský expresionistický film, kde hlavní roli Asta Nielsenová. V tomto film je Hamlet žena¹⁵⁷. Tento nápad se zrodil ze studie Tajemství Hamleta-Pokus o vyřešení problému (1881), kterou napsal Edward P. Vining. Dle jeho hypotézy královna porodí dceru, ale zapře pohlaví dítěte kvůli „zájmům státu“. Na univerzitě ve Wittenbergu se Hamlet zamiluje do Horacia (Vining se předpokládá, že citová vazba je možná pouze za podmínky, že jeden z nich je žena), který však hoří láskou k Ofélii. Horacio objevuje skutečné pohlaví Hamletovo, až při hledání smrtelné rány v jeho (její) hrudi. Tento

¹⁵³ ŠRAJER, MARTIN. Shakespeare žije!, str. 48

¹⁵⁴ WELLS, STANLEY. Věčný Shakespeare., str. 335

¹⁵⁵ WELLS, STANLEY. Věčný Shakespeare., str. 340

¹⁵⁶ WELLS, STANLEY. Věčný Shakespeare., str. 341

¹⁵⁷ WELLS, STANLEY. Věčný Shakespeare., str. 342

film přitahoval velkou pozornost kritiků, kteří se zabývali studiem médií, sexuality a feminismem¹⁵⁸. Film Zkrocení zlé ženy z roku 1929, v němž hraje Douglas Fairbanks. Fairbanks tuto roli přijímá i proto, že zde hrál i se svou tehdejší ženou Mary Pickfordovou, a mohl si vybit vztek vůči ní¹⁵⁹. Tento film vyplnil mezeru mezi němými a zvukovými filmy a byl natočený ve dvou verzích, nejdříve v původní němé verzi a poté až zvukový film. I díky popularitě obou hlavních představitelů měl film obchodní úspěch¹⁶⁰. Nejlepší předválečný film, alespoň dle Wellese (jenž ho označuje, že je kýčovitý, nákladný, ale z filmařského hlediska vynikající), je Sen Noci svatojánské z roku 1935 režiséra Maxe Reinhardta, kde roli Klubka hraje James Cagney, který byl známý spíš rolemi gangsterů. Roli Puka hraje Mickey Rooney¹⁶¹. V roce 1936 byl natočen Romeo A Julie, kde hlavní role hrají Leslie Howard a Norma Shearerová, kterým bylo tehdy 43 a 36 let. Poslední 3 jmenované filmy jsou Hollywoodské produkce¹⁶². Jsou dva nejvýznamnější britští režiséři, kteří by snesli přívěsisko „experti na Shakespeara“ a jmenují se Laurence Olivier a Kenneth Branagh. Laurence Olivier, který byl jak herec, tak i režisér Shakesperových her, se objevuje roku 1936 v britském filmu Jak se vám líbí v roli Orlanda, kde hraje spolu s Elizabeth Bergnerovou, jenž ztvárnila roli Rosalindy¹⁶³. Laurence Olivier natočil příběh anglického krále Jindřicha V. na zakázku vlády jako propagandu, která měla pozdvihnout morálku spojeneckých vojsk, jenž se měla vylodit v Normandii¹⁶⁴. Měl také oslavovat schopnost Anglie zvítězit i nad silnějším protivníkem¹⁶⁵. Film byl natočen roku 1944 a dodnes udivuje originálním způsobem převodu z divadelního do filmového média¹⁶⁶. Převážná část filmu je umístěna do stylizovaných dekorací, které čerpaly ze středověkých rukopisů. Vzrušení vyvolává bitva u Agincourtu (někde uváděno u Azincourtu, která se měla odehrát v roce 25. října 1415), která byla jako jediná část filmu natočená v exteriérech¹⁶⁷. Hudba doprovázející film je od Wiliama Waltona¹⁶⁸.

¹⁵⁸ WELLS, STANLEY. Věčný Shakespeare., str. 343

¹⁵⁹ ŠRAJER, MARTIN. Shakespeare žije!, str. 49

¹⁶⁰ WELLS, STANLEY. Věčný Shakespeare., str. 357

¹⁶¹ WELLS, STANLEY. Věčný Shakespeare., str. 357

¹⁶² WELLS, STANLEY. Věčný Shakespeare., str. 358

¹⁶³ WELLS, STANLEY. Věčný Shakespeare., str. 358

¹⁶⁴ ŠRAJER, MARTIN. Shakespeare žije!, str.48

¹⁶⁵ THOMPSONOVÁ, KRISTIN. BORDWELL, DAVID. Dějiny Filmu: Přehled světové kinematografie., str. 254

¹⁶⁶ KŘIPÁČ, JAN. Dějiny světového filmu-Západoevropská poválečná kinematografie., str. 26

¹⁶⁷ THOMPSONOVÁ, KRISTIN. BORDWELL, DAVID. Dějiny Filmu: Přehled světové kinematografie., str. 254

¹⁶⁸ WELLS, STANLEY. Věčný Shakespeare., str. 358

Film oplývá jasnými technicolorovými barvami a vynikajícím Olivierovým herectvím. Naopak Branagh ve „svém“ Jindřichovi V., který byl jeho režijní debut, neupozorňuje na divadelní předlohu, ale naopak se snaží o maximální věrohodnost v psychologii postav a inscenace bitevních scén¹⁶⁹. Zdůraznil válečné utrpení v dlouhém záběru, kdy zničený Jindřich nese tělo chlapce, kterého zabili Francouzi v masakru na rozbahněném bitevním poli. Po Jindřichovi V. natáčí roku 1993 další Shakespearovu hru a to Mnoho povyku pro nic¹⁷⁰. Naopak ve filmu Richard III. se Olivier drží klasického zpracování (natočeno v roce 1955). Richard III. od Richarda Loncrainea z roku 1995 alegoricky odkazuje ke druhé světové válce¹⁷¹. Tento film byl plný napětí, odehrává se ve třicátých letech 20. Století. Herec Ian McKellen, zde má roli Richarda, která je alegorií na Adolfa Hitlera¹⁷². Jak výše zmiňovaný Richard III., tak i Jindřich V. poukazují na historickou neměnnost praktik používaných v bojích o moc, ale také i na univerzálnost Shakespearových her. Olivier natočil ještě jednu adaptaci Shakespeara, a to Hamleta¹⁷³. Tento Hamlet byl natočen černobíle a svou výraznou hrou stínů a světél upomíná k americkým filmům noir a německému expresionismu. Olivier se kvůli délce filmu zbavil některých motivů hry. Toho se naopak chtěl vyvarovat Branagh, který natočil 4 hodinový film Hamlet (v televizi je vysílán dvouhodinový režisérský sestřih)¹⁷⁴. Tato 4 hodinová verze obsahuje úplný text této hry (což nebylo zvykem, protože do té doby se texty u Shakespearovo filmů krátily drastičtěji¹⁷⁵ než bylo normou ve viktoriánském divadle). Scénář k tomuto filmu byl nominován na Oscara. Hrají zde Derek Jacobi, Julie Christieová, Charlton Heston, Gérard Depardieu či Richard Attenborough a nebo Kate Winsletová jako Ofélie¹⁷⁶. Branagh v roce 1993 natáčí také Mnoho povyku pro nic¹⁷⁷. Další z režisérů, který si troufl na Shakespeara, byl Orson Welles, který roku 1948 natáčí Macbetha. Roku 1952 natáčí Othella, který se rodil s těžkostmi a převážně za Wellsovy peníze. Postupně se musel vzdát jak natáčení v Benátkách, tak i slavné herečky Ley Padovani, s níž počítal pro roli Desdemony. Avšak i přes všechny překážky mu tento film přinesl cenu Zlatou palmu v Cannes. Tento úspěch

¹⁶⁹ ŠRAJER, MARTIN. Shakespeare žije!, str. 48

¹⁷⁰ WELLS, STANLEY. Věčný Shakespeare., str. 390

¹⁷¹ ¹⁷¹ ŠRAJER, MARTIN. Shakespeare žije!, str. 48

¹⁷² WELLS, STANLEY. Věčný Shakespeare., str. 391

¹⁷³ ŠRAJER, MARTIN. Shakespeare žije!, str.48

¹⁷⁴ ŠRAJER, MARTIN. Shakespeare žije!, str.49

¹⁷⁵ WELLS, STANLEY. Věčný Shakespeare., str. 390

¹⁷⁶ WELLS, STANLEY. Věčný Shakespeare., str. 391

¹⁷⁷ WELLS, STANLEY. Věčný Shakespeare., str. 390

předznamenal, že Welles bude celou svou kariéru více uznáván v Evropě než v Americe¹⁷⁸. Welles *Hamleta* i *Othella* nejen režíroval, ale i v nich hrál¹⁷⁹. Welles proslul také svým filmem *Občan Kane*. *Othella* zpracoval jako svůj režijní debut také Olivier Parker v roce 1995, kde hlavní roli ztvárnil Kenneth Branagh, jenž hrál Jaga. Rozdíl v těchto dvou filmech je mimo jiné i v tom, že ve verzi z 50. let hraje běloch s načerněnou tváří a ve verzi z roku 1995 už černošský herec. Filmové zpracování *Romea a Julie* vzbudilo i kontroverze např. film Franca Zeffirelliho z roku 1968 byl kontroverzní kvůli nízkému věku herců, ale to bylo z důvodu, že režisér chtěl být věrný předloze, kde se rovněž jedná o mladé milence¹⁸⁰. Wells poukazuje na to, že tento film byl okouzující na pohled, ale po textové stránce byl jeden z horších¹⁸¹. Zeffirelli natočil i *Zkrocení zlé ženy* (1966), ve kterém hráli Elizabeth Taylorová a Richard Burton. Hvězdami nabitý byl i *Julius Caesar*, kterého natočil roku 1953 Josef Mankiewicz (Joseph L. Mankiewicz), a v němž hrají Marlon Brando, James Mason nebo John Gielgud¹⁸². Postmoderní zpracování *Romea a Julie* od Baze Luhrmana z roku 1996, kde hrál Leonardo DiCaprio, vzbudilo rozporuplné reakce kvůli zbytečnému násilí a nebezpečné blízkosti kýči. Zpracování hry *Sen noci svatojánské* je specifické už tím, že jde o loutkový film Jiřího Trnky a byl natočen v roce 1959. Původní nápad natočit film beze slov, aby byl srozumitelnější i zahraničním divákům, se nelíbil osobám řídícím kinematografii v tehdejší Československu, tak Trnka s nechtí svolil k namluvení komentáře¹⁸³. Na tomto filmu Trnka pracoval 2 roky. Téma tří světů, které se jedné čarovné noci propletou, měl v plánu Trnka pojmout jako hudební pantomimu, v níž jsou v pohybu nejen loutky, ale i celý les. Kvůli tomuto konceptu nemají loutky obvyklá dřevěná tělíčka, ale mají ocelovou kostru kopírující anatomii lidského těla a tělíčka z pružného latexu, který jim umožňuje i balet na špičkách. Aby tyto taneční scény byly co nejdokonalejší, pozval Trnka na natáčení mima Ladislava Fialku, aby animátorům předvedl, co by tančil na Trojanovu hudbu. *Sen noci svatojánské* je prvním celovečerním loutkovým filmem natočeným na širokoúhlý formát, jenž umožnil Trnkovi rozehrát několik paralelních dějů vedle sebe¹⁸⁴. Jeden anglický filmový kritik po shlédnutí *Snu noci svatojánské* označil Jiřího Trnku přídomek Walt Disneye Východu¹⁸⁵. *Sen noci svatojánské*

¹⁷⁸ ŠRAJER, MARTIN. *Shakespeare žije!*, str. 49

¹⁷⁹ THOMPSONOVÁ, KRISTIN. BORDWELL, DAVID. *Dějiny filmu: Přehled světové kinematografie.*, str. 357

¹⁸⁰ ŠRAJER, MARTIN. *Shakespeare žije!*, str. 49

¹⁸¹ WELLS, STANLEY. *Věčný Shakespeare.*, str. 388

¹⁸² WELLS, STANLEY. *Věčný Shakespeare.*, str. 388

¹⁸³ ŠRAJER, MARTIN. *Shakespeare žije!*, str. 49

¹⁸⁴ KLUSÁKOVÁ, VERONIKA. *Dějiny českého animovaného filmu.*, str. 13

¹⁸⁵ KLUSÁKOVÁ, VERONIKA. *Dějiny českého animovaného filmu.*, str. 11

existuje i ve verzi, kde hrají jen děti a jmenuje se *The Children's Midsummer Night's Dream*, jež režírovala v roce 2001 Christine Edzardová. Svého filmového zpracování se dočkaly i hry *Titus Andronicus* (režie Julie Taymarová) a *Marná lásky snaha*, kterou natočil Branagh, a jež je zkrácená a prokládaná písničkami a tanečními vložkami ze třicátých let¹⁸⁶. Na webu www.imdb.com je film od Taymarové uváděn jako *Titus* (natočen v roce 1999), jež byl v nominaci na Oscara za nejlepší kostýmy a v hlavní roli hraje Anthony Hopkins¹⁸⁷. První verze *Tita Andronica* pochází z Finska a byla natočena v roce 1970 jako televizní inscenace¹⁸⁸. Komerčně nejúspěšnější film byl *Zamilovaný Shakespeare* (natočen v roce 1998), který byl nominovaný na 13 Oscarů¹⁸⁹ a z toho 7 jich získal. Tento film je vtipná a milostná romantická komedie, která hojně využívá dialogy ze Shakespearových her, především z *Romea a Julie*. Scénář k tomuto filmu napsali Marc Norman a Tom Stoppard, jež si některé pasáže vypůjčili z komické povídky *Pro Bacona tu není postel* (1941) od Caryl Brahmsové a S.J. Simona¹⁹⁰. Chtěl bych ještě zmínit několik her, kde je Shakespere zpracován jinak než klasickým způsobem. Film *Anoor* (1982) je natočen jako Bollywoodská komedie plná omylů, *Čínská dívka* (1987) je zpracována jako drama *Romeo a Julie* a je o rasových nepokojích. *Deset důvodů, proč tě nenávidím* (1999) si bere inspiraci ze *Zkrocení Zlé ženy*. *West Side Story* (1961) čerpá inspiraci z *Romea a Julie*¹⁹¹, příběh mladých milenců (*Romea a Julie*) je zasazen do míst, zmítaných bojem dvou znesvářených gangů na newyorské periferii¹⁹². Muzikál *West Side Story* je z roku 1957 a je od Leonarda Bernsteina. Za zmínku ještě stojí *Král Lear* (1987) jako post-černobylské sci-fi¹⁹³. Tento film natočil Jean-Luc Godard. Film začíná, kdy vydavatel Wiliam Shakespeare ml., toho jména už pátý (jehož hraje Peter Sellers), pátrá po ztraceném textu svého předka. Profesora Pluggyho, Learova šaška, hraje sám Godard (mluví koutkem úst, aby naznačil omezení jazyka jako komunikačního prostředku)¹⁹⁴. Film *Zakázaná planeta* z roku 1956 zpracovává hru *Bouři* jako psychoanalytické sci-

¹⁸⁶ WELLS, STANLEY. *Věčný Shakespeare.*, str. 391

¹⁸⁷ IMDB-Internet Movie Database . *Titus* [online], [cit. 2015-04-07] dostupné z: http://www.imdb.com/title/tt0120866/?ref=fn_al_tt_1

¹⁸⁸ IMDB-Internet Movie Database. *Titus Andronicus* [online], [cit. 2015-04-07] dostupné z: http://www.imdb.com/title/tt0443259/?ref=fn_al_tt_4

¹⁸⁹ WELLS, STANLEY. *Věčný Shakespeare.*, str. 391

¹⁹⁰ WELLS, STANLEY. *Věčný Shakespeare.*, str. 392

¹⁹¹ ŠRAJER, MARTIN. *Shakespeare žije!*, str. 49

¹⁹² WELLS, STANLEY. *Věčný Shakespeare.*, str. 364

¹⁹³ ŠRAJER, MARTIN. *Shakespeare žije!*, str. 49

¹⁹⁴ WELLS, STANLEY. *Věčný Shakespeare.*, str. 387

fi¹⁹⁵, jenž podkresluje elektronická hudba a rafinované triky, které v té době vzbudily velký zájem o tento žánr (sci-fi)¹⁹⁶. Shakespearem se inspiruje i gay/grungeová road movie *Moje soukromé Idaho* (1991), kterou natočil Gus Van Sant¹⁹⁷. Naopak tématem migrace se zabývá film *South Side Story: Skutečný příběh Guilietta a Romey* z roku 2000. Tento film natočila Roberta Torre. Hlavní hrdina je sicilský mladík, který se zamiluje do nigerijské dívky a filmy s podobnou tematikou měly vyjádřit a zachytit vykořevení pocíťované migrujícími populacemi¹⁹⁸. Film *Shakespearův zřízenec* z roku 1965 je založený na cestovním deníku Geoffreyho Kendela, který jako shakespearovský herec odjel Indie v roce 1947¹⁹⁹. Film obsahuje zahraniční scény z mnoha her. Film pojednává o pomalém zániku cestovní společnosti a jako celek je elegickou metaforou konce britského panství v Indii. O tvůrčí adaptaci se snažil i Akira Kurosawa, tento japonský režisér se nechal Shakespearem inspirovat ve filmech *Krvavý trůn* (1957), který čerpá z *Macbetha* a *Ran (Chaos, 1985)*, který je natočený podle *Krále Leara*. V letech 1978 až 1985 natočila BBC celý shakespearovský kanón²⁰⁰. V archivech České Televize najdeme, že Milan Lukeš byl povolán jako odborník k posouzení a dotvoření dramaturgie vysílání britských televizních inscenací souborného díla *Shakespearovo (BBC Shakespeare)*²⁰¹.(Drábek 267)

¹⁹⁵ ŠRAJER, MARTIN. *Shakespeare žije!*, str. 49

¹⁹⁶ THOMPSONOVÁ, KRISTIN. BORDWELL, DAVID. *Dějiny Filmu: Přehled světové kinematografie.*, str. 352

¹⁹⁷ THOMPSONOVÁ, KRISTIN. BORDWELL, DAVID. *Dějiny Filmu: Přehled světové kinematografie.* Str. 725

¹⁹⁸ THOMPSONOVÁ, KRISTIN. BORDWELL, DAVID. *Dějiny Filmu: Přehled světové kinematografie.*, str. 744

¹⁹⁹ WELLS, STANLEY. *Věčný Shakespeare.*, str. 387

²⁰⁰ WELLS, STANLEY. *Věčný Shakespeare.*, str. 388

²⁰¹ DRÁBEK, PAVEL. *České pokusy o Shakespeara*, str. 267

5. Othello-filmová verze

Othello ve filmu

Othello a jeho adaptace seřazené chronologicky:

- 1.) Othello. Natočený v roce 1908. Itálie. Režisér: Mario Caserini. Jedná se o colorovanou verzi. Ztracena.
- 2.) Othello. Natočený v roce 1908. USA. Režisér: Viliam V. Ranous/James Start Blackton. Tento film je tvořen z krátkých scén.
- 3.) Othello. Natočený v roce 1909. Itálie. Režisér: Mario Caserini. Jedná se o remake filmu z roku 1908.
- 4.) Othello. Natočený v roce 1909. Itálie. Režisér: Gerolamo Lo Savio
- 5.) Othello. Natočený v roce 1909. Itálie. Režisér: Enrico Novelli
- 6.) Othello. Natočený v roce 1914. Itálie. Režisér: Luigi Maggi²⁰²
- 7.) Othello. Natočený v roce 1914. Itálie. Režisér: Mario Caserini
- 8.) Othello. Natočený v roce 1922. Německo. Režisér: Dmitri Buchowetzki
- 9.) Othello. Natočený v roce 1946. Velká Británie. Režisér: David Mackane. Film má délku 46 minut.
- 10.) The Tragedy of Othello, The Moor of Venice. Natočený v roce 1951. Maroko. Režisér: Orson Welles. Film má délku 91 minut.²⁰³ Wellesovo kontrastní černo-bílé pojetí bývá mnohdy vnímáno jako „jedna z nejvíce podceňovaných shakespearovských adaptací“²⁰⁴. V rozhovoru v časopise Cinepur režisér Wells poukazuje, že Jaga nepovažuje za zrádce, protože dle něho nebyl nikdy Othellovým přítelem²⁰⁵.
- 11.) Othello. Natočený v roce 1953. Velká Británie. Režisér: Charles Deane
- 12.) Othello. Natočený v roce 1955. Sovětský Svaz. Režisér: Sergei Youtkevich

²⁰² SAMMONS, EDDIE. Shakespeare: A Hundred Years on Film., str. 102

²⁰³ SAMMONS, EDDIE. Shakespeare: A Hundred Years on Film., str. 103

²⁰⁴ SEIDL, TOMÁŠ. Dvě shakespearovské obruče pro Kennetha Branagha. Str. 196

²⁰⁵ MAZIENSTRAS. RICHARD. Orson Welles o Shakespearovi, o Wellesovi a zradě., str.45

- 13.) Othello. Natočený v roce 1965. Velká Británie. Režisér: Stuart Burge.²⁰⁶ Toto zpracování Othella je považován za brilantně zinscenovaný. Je to tříhodinový záznam z jeviště britského National Theatre a v hlavní roli zde hraje Laurence Olivier²⁰⁷.
- 14.) Othello. Natočený v roce 1974. Velká Británie. Režisér: Peter Seabourne²⁰⁸
- 15.) Filming Othello. Natočený v roce 1977. Německo/USA. Režisér: Orson Welles²⁰⁹
- 16.) Othello. Natočený v roce 1980. USA. Režisér: Liz White
- 17.) Othello. Natočený v roce 1988. Velká Británie/Jihoafrická republika. Režisér: Janet Sukman
- 18.) Othello. Natočený v roce 1995. USA. Režisér: Oliver Parker²¹⁰

Pro svou bakalářskou práci jsem si zvolil adaptace, které se nadržují originální předlohy. Chtěl bych na nich analyzovat, jakým způsobem se dá Shakespeare pojmout. Proto se třeba nedostalo na verzi z roku 1965, kde hraje Laurence Olivier či na verzi Orsona Wellese.

Film O (Othello)

Režisér Tim Blake Nelson zasadil děj hry do současné střední školy a z Othella udělat hráče basketbalu. Tim Blake Nelson je známější spíše jako herec než režisér. Hrál ve filmech Tenká červená linie nebo Bratříčku kde jsi? . Odin James je jediný barevný student na elitní jižanské střední škole, který zde studuje především proto, že je vynikající hráč basketbalu. Školní tým Odina potřebuje, aby zvítězil v národním mistrovství. Tento motiv je schodný s Maurem, který se Benátské republice hodí také jen pro své vojenské umění. Desdemona je v tomto příběhu Desi, dcera ředitele školy. Jago je Hugo Goulding, syn trenéra školního mužstva. Motivace k nenávisti u Huga je srozumitelná a jednoznačná. Nenávist v něm formuje jeho otec, když říká, že Odina miluje jako vlastního syna. Hugo s pomocí zhrzeného nápadníka Desi, Rogera, začne spřádat plán pomsty. Tento plán pomsty jehož

²⁰⁶ SAMMONS, EDDIE. Shakespeare: A Hundred Years on Film., str. 104

²⁰⁷ SEIDL, TOMÁŠ. Dvě shakespeareovské obruče pro Kennetha Branagha. Str. 196

²⁰⁸ SAMMONS, EDDIE. Shakespeare: A Hundred Years on Film., str. 105

²⁰⁹ SAMMONS, EDDIE. Shakespeare: A Hundred Years on Film., str. 104

²¹⁰ SAMMONS, EDDIE. Shakespeare: A Hundred Years on Film., str. 105

hlavním nástrojem bude Michael Casio, Odinův přítel a spoluhráč. Iva Hejlíčková ve své recenzi pro časopis Cinema poukazuje, na fakt, že scénáristé filmu převedli Shakespearův příběh do současné řeči, což filmu možná škodí. Vysvětluji to tím, že v textu chybí obojetná slova, jimiž Jago rafinovaně svádí jednotlivé postavy do svých osudů. Právě ty slova a činy charakterizují Jaga u Shakespeara. Autoři v tomto filmu vsadili na realismus, který vede ke zjednodušení a zploštění jednotlivých postav. V Hlavních rolích hrají Mekhi Phifer, jenž ve své roli zvládá přesvědčivě postupnou proměnu vyrovnaného, úspěšného a milovaného mladíka v zhroucenou trosku, rozleptanou pochybnostmi a žárlivostí. Desdemonu si zahrála Julia Stilesová, pro kterou to byla už třetí shakespearovská hrdinka (10 důvodů, proč tě nenávidím, Hamlet). Huga Gouldinga hrál herec Josh Harnett. Premiéra filmu byla odložena o dva roky (byla v roce 2001), kvůli tragické události na coloradské střední škole Columbie. Na této škole 20. Dubna 1999 dva studenti postříleli 12 spolužáků a jednoho učitele²¹¹.

S paní kritičkou nesouhlasím osobně mi pasuje „dnešní“ jazyk do filmu víc než shakespearovské dvojsmysly. Film je určený pro mladé publikum, které by dnes některým narážkám možná už ani nerozumělo. Myšlenka zasadit hru do prostředí basketbalu se mi líbí. V této sportovní hře je potřeba strategie stejně jako v armádě. Film, ač trošku „naivně“ ukazuje, jak je dneska jednoduché získat zbraň zvláště v USA. Pistole nahrazují původní meče. Oproti originálu je zde i postelová scéna.

Opera Otello

Film natočil roku 1986 režisér Franco Zeffrelli, dle verze opery od Giuseppe Verdiho. Tento film je působivý zejména díky brilantním výkonům operních zpěváků. Othella hraje Placido Domingo, Iaga Justino Diaz a Desdemonu Katia Ricciarelli²¹². Vysloužil si i 1 nominaci na Oscara za kostýmy²¹³.

Othello je zde zpracování podle opera Giuseppe Verdiho. Této předlohy se Zeffrelli drží. Verdiho opera Othello se od Shakespearova dramatu malinko liší. Děj začíná na ostrově Kypr. Benátky uvidíme jen v 1. dějství při vzpomínkách Othella a Desdemony. Operní zpěv brousí dává ději filmu spád a výkony zpěváku jsou špičkové. Od jiných zpracování se tato opera liší v tom, že Jago se zmocní šátku násilím (v originále mu kapesníček/šátek přinese jeho žena Emilie). Emilie v tomto zpracování nemá velký prostor, a její role je pasována na hodnou služku, až ke konci, kdy svědčí proti Jagovi se vymaní ze „škatulky“ hodná a poslušná. Rozdíl nacházíme také v tom, že Othello už během třetího

²¹¹ HEJLÍČKOVÁ IVA. „O“.

²¹² SAMMONS, EDDIE. Shakespeare: A Hundred Years on Film., str. 110

²¹³ SAMMONS, EDDIE. Shakespeare: A Hundred Years on Film., str. 111

dějství chce Desdemonu udeřit a srazit k zemi (i před hodnostáři Benátské republiky) a nazývá ji démonem. V této verzi je Jago usmrčen Othellem, v jiných verzích bývá Jago vždy jen zraněn. Už v průběhu hry dostává Othello listinu, ve které se píše, že ho nahradí Cassio. Opera se jazykově nedrží originálu, ale tragédii to nijak neškodí, ba naopak. Jediná věc, co je na škodu, je délka filmu, která je bezmála 2 hodiny. Osobně mi tento filmové zpracování nadchlo.

Film Othello

Režisér Olivier Parker natočil Othella jako svůj debut. Ale se Shakespearem už měl zkušenosti. Parker si v minulosti zahrál na divadelních prknech postavy Jaga a Roderiga. Režisér seškrtnal příběh takřka na polovinu. Některé postavy z filmu vypadli úplně, některé skončili jen jako epizodní role např. Bianca). Některé sekvence hry zbytečně dopsal. Seidl uvádí sekvence: postélová scéna, která má přibližovat opožděnou svatební noc Othella a Desdemony nebo společný pohřeb jejich těl vhozením do moře. Parker vnímá drama jako erotický thriller, v němž má do popředí vystoupit motiv lásky mezi dvěma lidmi odlišných ras²¹⁴. Parker se však při realizaci filmu zapletl do neřešitelných rozporů-chtěl být historicky věrný, ale zároveň natočit thriller. Chtěl předlohu pojmout co nejrealističtěji, ale zároveň s příděchem romantiky (podle teze, že bez romantiky není tragédie)²¹⁵.

Hlavní představitel Othella je Laurence Fishburne. Avšak Fishburne nepůsobí ani jako šťastný manžel ani jako triumfální vojevůdce. Při závěrečné scéně je krajně nepřesvědčivý²¹⁶. Fishburne nedokáže diváky přesvědčit, že právě on je charismatickým Maur, kvůli kterému Desdemona opustí vše. Jediná přednost Fishburneho je, že je prvním skutečným černým Othellem²¹⁷. Naopak ve své roli vyniká Kenneth Branagh jako Jago. Jago je v tomto filmu ztělesněn netradičně. Jeho posedlé intriky jsou podbarvené latentní homosexuální náklonností. Jagova homosexuální náklonnost není směřována k Othellovi (jak postavu Jaga vnímal Olivier ve 30. letech), ale k Roderigovi a i k Cassiovi. Branagh svého Jaga stvárnil tak brilantně, že je jeho postava až perverzně přitažlivá. Roli Desdemony hrála Irene Jacobová, jejíž výkon je hodnocen jako citlivý.Švýcarské herečce Jacobové angličtí kritici vytýkají její francouzský přízvuk, který dle kritiků kalí přednes dobového anglického verše²¹⁸. Naopak

²¹⁴ SEIDL, TOMÁŠ. Dvě shakespeareovské obruče pro Kennetha Branagha. Str. 196

²¹⁵ OTHELLO. Cinema , str. 93

²¹⁶ SEIDL, TOMÁŠ. Dvě shakespeareovské obruče pro Kennetha Branagha. Str. 196

²¹⁷ OTHELLO. Cinema , str. 93

²¹⁸ SEIDL, TOMÁŠ. Dvě shakespeareovské obruče pro Kennetha Branagha. Str. 197

kritici chválí Branagha za jeho suverénní ovládní jazyka, který z úst protagonisty proudí nenuceně, jako by byl reinkarnací alžbětinského herce²¹⁹. Branagh si postavu Jaga vyzkoušel poprvé, nehrál ji ani v divadle. Branagh ve filmu nejen hrál, ale účastnil se i výběru herců a byl i poradcem²²⁰. Tomáš Seidl ve své recenzi také upozorňuje, že když opouští interiéry a přenáší děj do exteriérů (benátské kanály, přímořská reálie na Kypru) stává se film značně nevynalézavým²²¹. Film Othello se natáčel v Castello di Braccione (asi 50km od Říma) a v Benátkách²²².

Ačkoliv se film snaží jít novým směrem ničím novým neupoutává, vyjma svatební noci novomanželů, pohřbu a epileptického záchvatu Othella. Jago celý film neopustí kameru, a v podání Branagha je natolik výjimečná osobnost, že zastihuje i Othella a Desdemonu.

Shakespeare-The Animated Tales- Episode 3 – „Othello“

Tento animovaný příběh je součástí seriálu z dvanácti Shakespearových her, a od roku 1992 se vysílal ve více než 50 zemích. Tento mezinárodní projekt organizoval Wales a financovali ho Amerika a Japonsko. Leon Garfield, spisovatel pro děti, důvtipně rozsekal text s minimálními změnami, aby neporušil kontinuitu vyprávění. Pro důvěrné znalce textů Shakespearových her je možná zklamání, že třeba vynikající herec Brian Cox říká z Macbathových monologů jen jeden až dva řádky, ale záměrem těchto filmů je především příprava dětí na Shakespeara²²³.

Animované zpracování odpovídá době vzniku. Postavy někdy splývají s obrazem. Osobně si nejsem jistý, jestli děti toto téma pochopili, přeci jen Othello je těžký na pochopení i v dospělosti, proto možná máme tolik interpretací hry. Líbí se mi jak vcelku složitý děj je napasován do 25 minut a odehraje se tam vše podstatné. V tomto zpracování jsem nenašel nic odlišného od originálu.

Dokument Shakespeare v ghettu-Othello is Black

Tato komparace nemá za cíl řešit otázku romské společnosti a její integrace v České republice. Vybral jsem ji proto, že se mi líbilo propojení hry Othello a zasazení ho do problémové oblasti, a v neposlední řadě výpovědi všech účastníků dokumentu. Také bych rád poukázal, že problém s menšinami není jen v naší republice, ale problémem byl už za dob Shakespeara. Slovo Cikán v bakalářské práci použiji s odkazem na knihy, ze kterých čerpám.

²¹⁹ SEIDL, TOMÁŠ. Dvě shakespeareovské obruče pro Kennetha Branagha. Str. 198

²²⁰ OPRAVDU ČERNÝ OTHELLO. Denní Telegraf,

²²¹ SEIDL, TOMÁŠ. Dvě shakespeareovské obruče pro Kennetha Branagha. Str. 197

²²² OPRAVDU ČERNÝ OTHELLO. Denní Telegraf,

²²³ WELLS, STANLEY. Věčný Shakespeare., str. 390

Slovo „Moor“ mělo v alžbětinské angličtině význam k označení černocho a nebo k označení obyvatele Mauretánie (Afrika)²²⁴. Výraz „Moor“ používá Shakespeare i v jiných hrách např. postava Árona ve hře Titus Andronicus²²⁵. Slovo „Egyptian“ (Egyptánka) označovalo cikána. V té době se věřilo, že cikánská populace pochází z Egypta²²⁶. Bandy cikánů, skupiny žebráků a tuláků, ale i zběhové z bojišť v Irsku a ve Francii či námořníci, kteří měli být odvedeni, se zdržovali v londýnských předměstí. Proti potulce a žebrotě či lidem, kteří se nedovedli prokázat stálým zaměstnáním a nebo stálým bydlištěm, byly vydány zákony, které také obsahovaly vypalování potupného -P- na čelo či řezání uší. V roce 1594 byl v Anglii neklid a ceny potravin stoupaly, a hrozila záplava tuláků, proto starosta svolal smírčí soudce z předměstí na školení, jak si s potulkou počínat. Byly zavedeny stráže, které měly v každé farnosti držet hlídky jak přes den tak i noc, kdy byly zdvojené. Strážci měli provádět prohlídky heren a hospod, kde se podezřelé osoby nejvíce shromažďují. Zadržené osoby byly odvedeny do Bridwellu. Bridwell byl původně královské sídlo, avšak po odstěhování Jindřicha VIII. do Whitehallu se z toho místa stala „vazba“, kde byl tvrdý režim, a která také obsahovala donucovací pracovnu²²⁷. Z vazby tito lidé putovali do města, kde čistili Temži od nánosů a nebo čistili žumpy a stoky. Pokud bylo nepříznivé počasí, tak měli za úkol vochlovat konopí. Podezřelé ženy byly odvedeny k předení lnu a příze a děti byly odvedeny pod dozorem do škol. Podobná zařízení se rychle rozšířila do okolních hrabství a byly nazývány Bridwelly²²⁸. Jaké způsoby a myšlení měli tito strážníci použil Shakespeare pro postavy Vergese a Dogberryho v komedii Mnoho povyku pro nic. Avšak komedie se od reality velmi lišila²²⁹. Technické termíny podsvětí a jejich mluvu a praktiky použil zřejmě Shakespeare ve svých hrách z knihy Caveat čili varování před všemi cursatores, lidově zvanými vagabundi, která vyšla roku 1567 a jejímž autorem je Thomas Harman, chudý zeman z kentského hrabství. Avšak Shakespeare určitě znal jak zlotřilou chásku i chudinu, proto ji tak barvitě zpodobnil v podvodech Autolyka (v Zimní pohádce), ve zlodějství rytíře Falstaffa (v Jindřichově IV.), či v žebráckém vzhledu (jenž sloužil jako „návnada“ k oklamání oběti, která nic netuší) Toma z Bedlamu v Králi Learovi²³⁰. Roku 1595 se v Southwarku pokračuje s výstavbou nuzných bytů, ve kterých bydlí spousta chudáků a každý z těchto domů je napěchován obrovským počtem lidí. Tyto domy bývají nazývány pennyrents, protože jejich nájem je

²²⁴ JOSEK, JIŘÍ. William Shakespeare: Othello, benátský mouřenín., str. 216

²²⁵ JOSEK, JIŘÍ. William Shakespeare: Othello, benátský mouřenín., str. 217

²²⁶ JOSEK, JIŘÍ. William Shakespeare: Othello, benátský mouřenín., str. 227

²²⁷ BEJBLÍK ALOIS. Shakespearův svět., str. 21

²²⁸ BEJBLÍK ALOIS. Shakespearův svět., str. 22

²²⁹ BEJBLÍK ALOIS. Shakespearův svět., str. 21

²³⁰ BEJBLÍK ALOIS. Shakespearův svět., str. 22

za penci. Většinou zde bydlí lidé, kteří nemají žádné zaměstnání a ani se o něj nijak vážně nesnaží a denně se pouštějí do města za žebrotou²³¹. Anglie za života Shakespeara měla i africkou populaci, jenž svou barvou kůže vzbuzovala různorodé teologické debaty a pseudovědecké spekulace²³². Kolem roku 1600 tato populace černochů a Maurů byla tak početná, že královna Alžběta požádala kapitána Caspara van Sendena, aby je transportoval ze země. Tito černoši se do Anglie původně dostali jako otroci ze španělských a portugalských lodí, které přepadávali angličtí piráti s tichým souhlasem královny Alžběty. Tito otroci většinou otroky zůstávali i nadále, občas se mohli stát zvláštním druhem služebnictva, což se nelíbilo domácímu obyvatelstvu, kterému zabírali pracovní místa²³³. Ani jiné menšiny to v alžbětinské době neměli lehké. Židé měli (nejen v Anglii) významnou roli, protože mohli jako jediní půjčovat peníze na úrok. Rostoucí bohatství Židů využíval stát. Stát po právní stránce považoval Židy za majetek koruny. Po jejich smrti získával jejich majetek stát, a nebo museli dědicové zaplatit vysoké procento z hodnoty majetku. Král měl také možnost Židům vyměřovat libovolně vysoké daně. Roku 1290 byli Židé vyhnáni z Anglie dle rozkazu krále Eduarda I. Na jejich místo postupně přicházejí italské, portugalské, holandské a jiné rodiny, které se stávají terčem xenofóbních postojů²³⁴. Tito uprchlíci, převážně protestantského vyznání, tvoří populaci i Shakespearovského Londýna a jsou pod určitou ekonomickou a právní ochranou vlády. Avšak tito přistěhovalci nejsou místním obyvatelstvem vítáni a často dochází k ozbrojeným střetům. V alžbětinské Anglii najdeme i minoritní židovskou populaci. Židé jsou v alžbětinské Anglii někdy nazýváni pro skrytou ideu židovství *marranos*. Tento pojem pochází z období perzekuce Židů v Portugalsku a Španělsku, a pochází ze židovského zákazu jezení masa, *marrano* znamená „prase“, později překládáno „špinavý“. Problematika vyznání souvisí i s popravou Lopeze. Roderigo (Ruy) Lopez, který byl osobním lékařem královny Alžběty a měl dobré postavení u dvora. Lopez skončil na popravišti v červnu roku 1594 za obvinění, že se spolčil se Španělským králem a měl připravovat vraždu královny. Lopez, ač původem žid z Portugalska, přešel k protestantské víře, ale i přes tuto konverzi byl stále brán jako Žid a z tohoto hlediska bylo interpretováno i jeho odsouzení²³⁵.

²³¹ BEJBLÍK ALOIS. Shakespeareův svět., str. 20

²³² KASTNEROVÁ, MARTINA. Shakespeare a teorie interpretace: Hledání adekvátního interpretačního přístupu., str. 138

²³³ HILSKÝ, MARTIN. William Shakespeare: Othello, benátský mouřenín., srov. 18

²³⁴ KASTNEROVÁ, MARTINA. Shakespeare a teorie interpretace: Hledání adekvátního interpretačního přístupu., str. 137

²³⁵ KASTNEROVÁ, MARTINA. Shakespeare a teorie interpretace: Hledání adekvátního interpretačního přístupu., str. 138

Tímto úvodem jsem chtěl poukázat, jak se žilo menšinám v Anglii za dob Shakespeara a přenést se k dokumentu Tomáše Kratochvíla. Tento Dokument nás přivádí do Varnsdorfu 10 měsíců po rasových nepokojích. Sem přijíždějí studenti pražské DAMU se svou maringotkou a představením Othello Is Black. Jelikož toto zpracování je dokument, ze samotné hry vidíme jen určité fragmenty. Podle těchto fragmentů můžeme soudit, že se tato adaptace snaží držet originálu. Divadelníci si vypomáhají i loutkou. Dokument je rozdělen, tak aby nenadržoval ani jedné straně konfliktu (běžní občané vs. Romové). Možnost vyjádřit před kameru dostanou i herci. Ačkoliv se mi aktivita těchto mladých herců, sdílím názor jednoho respondenta z dokumentu, že je chvályhodné jim (Romům) zahrát Othella, ale co z toho, když neznají originál a netuší o čem ta tragédie je. Tento dokument poukazuje na to, že i když se o problémech soužití mezi dvěma rasami ve Varnsdorfu mediálně nemluví, ten problém stále existuje.

Nová zpracování Othella

Na závěr bych přidal jen to, že kromě filmových adaptací vznikají i nové divadelní inscenace, které si othellovskou látkou upravují po svém. Například hra Desdemona-Hra o šátku, napsala Paula Vogel, roku 1979 a publikována byla v roce 1995. Tato hra, určená jen pro 3 herečky, je zajímavá už jen tím, že zde Desdemona není jen naivní a chvějící se bytost, ale naopak mladá a nezkrotná žena, která se Othellovi zaslíbila z důvodu, že v něm hledala exotiku, poznání nových světů a i poznání sebe sama. Její věrnou společnicí je Emilie, posluhovačka z bytu Desdemonina otce. Emilie je upřímná žena z venkova, která řekne co si myslí. Třetí ženou je zde Cassiova milenka Bianca, kyperská prostitutka, která nabídne Desdemoně, že si může vyzkoušet nástrahy jejího řemesla v jejím špinavém pokoji²³⁶.

Další hrou je *Othello v posilovně*, jejímž autorem je Juha Lehtola a je to hra pro 3 muže a 4 ženy. Děj začíná, když do Helsinek do firmy, která prodává přístroje na kávu, přijíždí specialista na organizační restrukturalizaci. Tento specialista získá přezdívku Othello a nikdo si před ním není jistý svým místem. Othello se zamiluje do ředitelovy dcery, ale sales director začne živit Othellovu žárlivost zákeřnými náznaky. Téma intrik a nekontrolovatelných vášní Lehtola umísťuje do moderního světa velkých korporací, kde se musí každý starat sám o sebe. Jazyk hry je složený z kancelářské hantýrky kombinovaný s poetickými momenty. Othello v této hře není Maur, ale Fin odcizený finské kultuře,

²³⁶ DILIA, divadelní, literární, audiovizuální agentura o.s., Desdemona. Hra o šátku. [online], [cit. 2015-04-07] dostupné z : <http://www.dilia.cz/index.php/3d/item/5857-desdemona-hra-o-satku>

pochází totiž z komunity ingrijských Finů, kteří do Ingrie (oblast východního Ruska) odcházeli v 17. století a do Finska se masově vraceli v 90. letech 20. století²³⁷.

Ann-Marie MacDonald napsala hru *Goodnight Desdemona (Good Morning Juliet)*, která byla poprvé uvedena v roce 1988 v divadle Torontu (V České republice byla hrána v roce 2000 v divadle Alfred ve Dvoře)²³⁸. Hra *Goodnight Desdemona* je adaptací her *Romeo a Julie* a *Othello*. Hlavní hrdinka Constance Ledbally se snaží dokázat, že Shakespeare byl plagiátor a obě výše uvedené hry nenapsal²³⁹. Avšak během svého výzkumu se rozejde se svým přítelem, který ji podváděl²⁴⁰. Constance ve stavu, kdy je na dně probere na Kypru ve chvíli, kdy se Othello chystá zavraždit Desdemonu a do děje vstupuje jako *Deus ex machina*. A Othellovi vysvětlí čeho se chce dopustit a kdo je zrádce, tímto činem změní děj hry. Othello si ji váží jako moudré věštkyně, naopak Desdemona Constance nerozumí²⁴¹ a vznikají zde parodické prvky²⁴². Desdemona s Constance se časem stanou kamarádky. Jejich kamarádství bohužel nevydrží, protože intrikán Jago přesvědčí Desdemonu, že Constance je čarodějnice. Během souboje Desdemony a Constance dochází opět ke zvratu v ději, kdy Constance zmizí (jako mávnutím proutku) z Kypru do Verony²⁴³. Ve Veroně stejně jako na Kypru vyradí děj a koloběh událostí nabírá opět prvky parodie, kdy se do Constance zamiluje jak Romeo, tak i Julie²⁴⁴. Na konci hry se v hrobce setkávají Desdemona, Constance a Julie²⁴⁵, kdy Constance poučuje obě Shakespearovy hrdinky, že skutečný život je složitý a nelze vše řešit jen násilím anebo sebevraždou. V této hře MacDonald kromě komických prostředků Shakespearovských her (záměny

²³⁷ DILIA, divadelní, literární, audiovizuální agentura o.s., *Othello v posilovně*. [online], [cit. 2015-04-07] dostupné z: <http://www.dilia.cz/index.php/component/k2/item/6489-othello-v-posilovne>

²³⁸ HLAVÁČKOVÁ, ANNA. *Post-koloniální adaptace Shakespearových her*, str. 21

²³⁹ HLAVÁČKOVÁ, ANNA. *Post-koloniální adaptace Shakespearových her*, str. 22

²⁴⁰ HLAVÁČKOVÁ, ANNA. *Post-koloniální adaptace Shakespearových her*, str. 23

²⁴¹ HLAVÁČKOVÁ, ANNA. *Post-koloniální adaptace Shakespearových her*, str. 25

²⁴² HLAVÁČKOVÁ, ANNA. *Post-koloniální adaptace Shakespearových her*, str. 26

²⁴³ HLAVÁČKOVÁ, ANNA. *Post-koloniální adaptace Shakespearových her*, str. 27

²⁴⁴ HLAVÁČKOVÁ, ANNA. *Post-koloniální adaptace Shakespearových her*, str. 28

²⁴⁵ HLAVÁČKOVÁ, ANNA. *Post-koloniální adaptace Shakespearových her*, str. 30

a převleky, výsměch autoritám, protiklady) používá i Shakespearovo motivy a témata, jako např. sen, náhoda a láska²⁴⁶.

Ačkoliv se to netýká Othella, ale byla by škoda nezmínit jak jsou někteří umělci kreativní.

Nejbizarnější představení se odehrálo v norském městě Bergen v roce 2011 a to představení Macbetha²⁴⁷. Odehrávalo se na vrchní desce stolu. Macbetha zde představovalo rajske jablko, Duncana plechovka rajske šťavy a ostatní postavy hrají termoska a plechovky piva²⁴⁸.

²⁴⁶ HLAVÁČKOVÁ, ANNA. Post-koloniální adaptace Shakespearových her, str. 31

²⁴⁷ WELLS, STANLEY. Věčný Shakespeare., str. 398

²⁴⁸ WELLS, STANLEY. Věčný Shakespeare., str. 399

Závěr

Snažil jsem se vybrat adaptace, které jsou jiné od klasického zpracování. Klasické autory nezavrhuji, naopak se mi líbí jejich zpracování. Ale člověk by měl hranice posouvat dále. U vybraných adaptací se to některým režisérům povedlo méně (Animované zpracování), jiným více (basketbalové O či opera Otello). Ne vždy přidané motivy byli ku prospěchu věci. (viz Parkrův Othello) V bakalářské práci jsem snažil objasnit tragédii Othello, interpretovat ji a zkusil porovnat filmové zpracování s literární předlohou. Abychom pochopili Othella musíme znát i jak se tvořili tragédie v tehdejší Anglii. Shakespeare a jeho hry vyžadují dlouhodobé studium viz. Martin Hilský a jeho Dílo.

Resumé

Tato bakalářská práce byla zaměřena na analýzu tragédie Othello od Williama Shakespeara. Tato analýza měla konfrontovat filmové zpracování s literární předlohou. Na začátku mé práce se věnuji životu a odkazu Williama Shakespeara. Jelikož Othello je renesanční tragédií, analyzuji zdroj inspirace, nejen Shakespeara, ale i dalších alžbětinských dramatiků. Předlohu pro Othella, samotnou hru Othello a její první stopy na českém území se snažím vysvětlit v kapitole Othello-Literární dílo. Úvodem do filmové tvorby jsou kapitoly Shakespeare ve filmu a Othello ve filmu. V hlavní části mé bakalářské práce se snažím porovnat vybrané filmy se Shakespearovým originálem. Vybrané filmy reprezentují novější zpracování Shakespearova dramatu. Hlubším studiem bylo prokázáno, že motivy původní tragédie jsou upraveny či vynechány.

This bachelor thesis is an analysis of the tragedy Othello by William Shakespeare. It compares screen adaptations with the literary work. At the beginning of my thesis, I deal with the life and legacy of William Shakespeare. Since Othello is a renaissance tragedy, I analyse not only the Shakespeare's but also the other Elizabethan playwrights' sources of inspiration. In the chapter Othello – the literary work, I try to clarify the material the tragedy is based on, the play Othello itself, and its first traces on the Czech territory. The chapters Shakespeare on film and Othello on film, represent introduction to film production dealing with the topic. In the main part of my bachelor thesis, I try to compare selected films with the Shakespeare's original. The selected films represent newer adaptations of Shakespeare's drama. Profound study has proved that motives of the original tragedy have been modified or left out.

Použitá literatura

- BEJBLÍK ALOIS. Shakespearův svět., Praha: Nakladatelství Mladá Fronta, 1979, ISBN: neuvedeno
- CRAIG, HARDIN. Dějiny anglické literatury 1, Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1963, ISBN: neuvedeno
- DRÁBEK, PAVEL. České pokusy o Shakespeara, Brno: Větrné mlýny, 2012, ISBN: 978-80-7443-056-5
- FELIX, ADOLF. Italské renesanční novely., Praha: Odeon, 1967, ISBN: neuvedeno
- GREENBLATT, STEPHEN. William Shakespeare Velký příběh neznámého muže., Praha: Albatros nakladatelství, 2007. ISBN: 978-80-00-01930-7
- HEJLÍČKOVÁ IVA. „O“. Cinema, 2002, ISSN: 1210-132X
- HILSKÝ, MARTIN. William Shakespeare: Dílo, Praha: Academia, 2011, ISBN: 978-80-200-1903-5
- HILSKÝ, MARTIN. William Shakespeare: Othello, benátský mouřenín., Brno: nakladatelství Atlantis, 2006. ISBN: 80-7108-280-5
- HLAVÁČKOVÁ, ANNA. Post-koloniální adaptace Shakespearových her, Praha, 2010, Magisterská Diplomová práce. Karlova Univerzita. Filozofická Fakulta-Katedra divadelní vědy. Vedoucí práce. Mgr. Martin Pšenička, Ph.D .
- HODEK, BŘETISLAV. William Shakespeare, kronika hereckého života., Praha: nakladatelství Orbis, 1971. ISBN: neuvedeno
- HONAN, PARK. Shakespeare životopis., Praha, Litomyšl: nakladatelství: Ladislav Horáček-Paseka, 2011. ISBN: 978-80-7432-067-5
- HOŘÍNEK, ZDENĚK. Drama, divadlo, divák., Brno: Janáčkova akademie múzických umění, 2008, ISBN: 978-80-86928-46-3
- IČO, JÁN. Náboženství ve Vietnamu., Praha: Muzeum hlavního města Prahy., 2010, ISBN: 978-80-85394-74-0
- JOSEK, JIŘÍ. William Shakespeare: Othello, benátský mouřenín., Praha: nakladatelství Romeo, 2003, ISBN: 80-86573-05-2
- KASTNEROVÁ, MARTINA. Shakespeare a teorie interpretace: Hledání adekvátního interpretačního přístupu., Plzeň: nakladatelství Epoque, 2011., ISBN: 978-80-261-0064-5

KLUSÁKOVÁ, VERONIKA. Dějiny českého animovaného filmu., Olomouc: Univerzita Palackého Olomouc, 2006, ISBN: 80-244-1497-X

KOLEKTIV AUTORŮ. Alžbětinské divadlo Shakespearovi předchůdci., Praha: Odeon, 1978 ISBN: nevedeno

KOLEKTIV AUTORŮ. Alžbětinské divadlo Shakespearovi současníci., Praha: Odeon, 1980, ISBN: nevedeno

KŘIPÁČ, JAN. Dějiny světového filmu-Západoevropská poválečná kinematografie., Olomouc: Univerzita Palackého Olomouc., 2006, ISBN: 80-244-1485-6

MAZIENSTRAS. RICHARD. Orson Welles o Shakespearovi, o Wellesovi a zradě. Cinepur, 1998. ISSN: 1213-516X

MEIJER, FIK. Císaři neumírají v posteli., Praha: nakladatelství Aurora., 2008, ISBN:978-80-7299-093-1

MOORE, PATRICK. Hvězdy a Planety: Encyklopedický průvodce, Praha: nakladatelství Slovart, 2008, ISBN: 978-80-7391-014-3

NOTEBOOM, CEES. Následující příběh., Praha:Mladá Fronta, 1999, ISBN: 80-204-0771-5

OPRAVDU ČERNÝ OTHELLO. Denní Telegraf, 1995, ISSN 1210-8391

OTHELLO. Cinema ,1997, ISSN 1210-132X

SAMMONS, EDDIE. Shakespeare: A Hundred Years on Film., London: Stepheard-Walwyn (Publishers) LTD., 2000, ISBN: 0-85683-187-5 Hb (0-85683-188-3 PB)

SEIDL, TOMÁŠ. Dvě shakespearovské obruče pro Kennetha Branagha. Svět a Divadlo, 1998, ISSN 0862-7258

SCHMITT, CLAUDE. Svět Středověkých gest., Praha: nakladatelství Vyšehrad., 2004, ISBN: 80-7021-729-4

SMOLEY, RICHARD. Zakázaná víra Tajné dějiny gnosticizmu., Praha: Nakladatelství Slovart, 2009, ISBN: 978-80-7391-258-1

STARK, STANISLAV. Filosofie a umění (vybrané problémy)., Plzeň: ZČU Plzeň., 1994, ISBN: 80-7082-163-9

STŘÍBRNÝ, ZDENĚK. Portréty William Shakespeare., Praha:Orbis, 1964, ISBN: nevedeno

STŘÍBRNÝ, ZDENĚK. Proud času Stati o Shakespearovi., Praha: nakladatelství Karolinum, 2005, ISBN: 80-246-1018-3

ŠPELDA, DANIEL. Renesanční a novověká filosofie., Plzeň: Západočeská univerzita Plzeň, 2009, ISBN: 978-80-7043-822-0

ŠRAJER, MARTIN. Shakespeare žije!, Cinema, 2011, ISSN: 1210-132X

THOMPSONOVÁ, KRISTIN. BORDWELL, DAVID. Dějiny Filmu: Přehled světové kinematografie. Praha: Akademie Múzických umění Praha/nakladatelství Lidové noviny, 2011, ISBN: 978-80-7331-207-7

WELLS, STANLEY. Shakespeare & Co., London: Penguin Books, 2006. ISBN-13: 9780141017136

WELLS, STANLEY. Věčný Shakespeare., Praha: nakladatelství BB/art, 2004. ISBN: 80-7341-405-8

ZAMAROVSKÝ, VOJTĚCH. Dějiny psané Římem., Praha: Mladá Fronta, 1967, ISBN: neuvedeno

Internetové zdroje:

DILIA, divadelní, literární, audiovizuální agentura o.s., Desdemona. Hra o šátku. [online], [cit. 2015-04-07] Dostupné z : <http://www.dilia.cz/index.php/3d/item/5857-desdemona-hra-o-satku>

DILIA, divadelní, literární, audiovizuální agentura o.s. , Othello v posilovně. [online], [cit. 2015-04-07] Dostupné z : <http://www.dilia.cz/index.php/component/k2/item/6489-othello-v-posilovne>

IMDB-Internet Movie Database . Titus [online], [cit. 2015-04-07] dostupné z : http://www.imdb.com/title/tt0120866/?ref =fn_al_tt_1

IMDB-Internet Movie Database. Titus Andronicus [online], [cit. 2015-04-07] dostupné z : http://www.imdb.com/title/tt0443259/?ref =fn_al_tt_4